

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาใช้หลักพุทธศาสนาในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พึ่งตนเองกลุ่มน้ำมูล อำเภอดำรงวิทยะ จังหวัดสุรินทร์ มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาหลักธรรมพุทธศาสนาในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ๒) เพื่อศึกษาวิธีการใช้หลักธรรมพุทธศาสนาในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ๓) เพื่อศึกษาผลการใช้หลักธรรมพุทธศาสนาในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน มีแนวคิดที่จะส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งในการพึ่งตนเอง ภายใต้หลักปรัชญาเศรษฐกิจแบบพอเพียง ซึ่งมุ่งเน้นการปลูกจิตสำนึกให้รู้คุณค่าของชีวิตที่พอเพียง มีใจที่อ้อมพ้อ ถอดถอนอุปทานและค่านิยมที่ให้ความสำคัญทางวัตถุมากกว่าจิตใจ โดยศึกษารวบรวมหลักธรรม วิธีการใช้หลักธรรม ตลอดจนผลที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม จากการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน เผยแพร่สู่สาธารณชนต่อไป ผู้วิจัยในฐานะที่มีความสนใจด้านวิสาหกิจชุมชน และอยู่ในชุมชน จึงมีความสนใจที่จะศึกษาการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน จังหวัดสุรินทร์เนื่องจากจังหวัดสุรินทร์มีวิสาหกิจชุมชนที่มีผลการดำเนินการที่ประสบความสำเร็จ ดังนั้นการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจ เพราะผลการศึกษาจะเป็นข้อมูลที่มีประโยชน์สำหรับวิสาหกิจชุมชนกลุ่มอื่น ๆ อันจะนำไปสู่แนวทางการพัฒนาศักยภาพของวิสาหกิจชุมชน ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน

การวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดขอบเขตในการ ศึกษาไว้ ๔ ด้าน คือ ๑) ขอบเขตด้านประชากร ประชากรที่เป็น เอกสาร ได้แก่เอกสารความรู้ทางพระพุทธศาสนา และประชากรที่เป็นบุคคล ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวิสาหกิจชุมชนจังหวัดสุรินทร์ ได้แก่กลุ่มเครือข่ายแม่บ้านทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ ตำบลหนองบัว อำเภอดำรงวิทยะ จังหวัดสุรินทร์ และกลุ่มเกษตรอินทรีย์ชุมชนบะ ตำบลบะ อำเภอดำรงวิทยะ จังหวัดสุรินทร์ ๒) ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่ เนื้อหาการใช้หลักธรรมพระพุทธศาสนา ๗ หัวข้อ ได้แก่ หลักปัจจัย ๔ หลักสัปปริสธรรม หลักโภควิภาค หลักปาปณิยกรรม หลักกสิสุข หลัก ฌานธรรมมิกัตถสังวัตตนิกกรรม และหลักฆราวาสธรรม ในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนของประชาชนใน ตำบลหนองบัว อำเภอดำรงวิทยะ จังหวัดสุรินทร์ และตำบลบะ อำเภอดำรงวิทยะ ๓) ขอบเขตด้านระยะเวลา โดยดำเนินศึกษาการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน จังหวัดสุรินทร์ ในปีงบประมาณ ๒๕๕๑ และ ๕๒

ขอบเขตด้านพื้นที่ ศึกษาการใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนของประชาชน ตำบลหนองบัว อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ และประชาชนตำบลปะ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

วิธีดำเนินการวิจัย เรื่อง “การศึกษาใช้หลักพุทธศาสนาในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พึ่งตนเอง กลุ่มน้ำมูล อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีสนทนากลุ่ม ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม การดำเนินการวิจัยมีขั้นตอนสำคัญ คือ ๑) ขั้น ศึกษาและสำรวจข้อมูลเบื้องต้น โดยศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ แนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อการวิจัย และศึกษาสำรวจสภาพการดำเนินการของวิสาหกิจชุมชนจังหวัดสุรินทร์ ทั้งสองแห่ง คือกลุ่มแม่บ้านทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ ตำบลหนองบัว อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ และกลุ่มเกษตรอินทรีย์ชุมชนปะ ตำบลปะ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ โดยนำเอาผลการศึกษาในขั้นตอนที่หนึ่งมาเป็นกรอบแนวแนวคิด เพื่อสร้างเครื่องมือ ๒) ขั้นกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างประชากรและกลุ่มตัวอย่าง แยกพิจารณาเป็น ๒ ประการ คือ (๑) ประชากรในที่นี้ หมายถึง ประชากรที่เป็นเอกสารจำนวน ๑๑ เล่ม และประชากรที่เป็นบุคคล จำนวน ๕๐ รูป/คน ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับ วิสาหกิจชุมชนจังหวัดสุรินทร์ (๒) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชากร บุคคลและเอกสารที่เกี่ยวข้อง วิสาหกิจชุมชน กลุ่มเครือข่ายแม่บ้านทอ ผ้าสีธรรมชาติ ตำบลหนองบัว อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ และวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรอินทรีย์ชุมชนปะ ตำบลปะ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ๓) ขั้นสร้างเครื่องมือที่ใช้ ในการวิจัยผู้วิจัยได้สร้างขึ้นเองโดยใช้วัตถุประสงค์ของงานวิจัยเป็นหลัก มีทั้งหมด ๔ ชนิดประกอบด้วย บัตรบันทึกการค้นคว้า แบบบันทึกการสังเกต แบบบันทึกการสัมภาษณ์ และแบบบันทึกการเสวนากลุ่ม มีการตรวจสอบ ความเที่ยงตรงของ เครื่องมือ ตามหลักการ ๔) ขั้นเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย โดยใช้เครื่องมือที่สร้างขึ้นและผ่านการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิแล้ว รวบรวมข้อมูลในภาคสนาม จากนั้นตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ๕) ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล โดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของวิจัย ในบทนี้มีหัวข้อหลัก ๓ หัวข้อ ได้แก่ สรุปข้อมูลทั่วไปของประชากรกลุ่มตัวอย่าง สรุปหลักพุทธศาสนาที่ใช้ในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน สรุปวิธีใช้หลักพุทธศาสนาในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน สรุปผลการใช้หลักพุทธศาสนาในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ดังมีรายละเอียดดังนี้

๕.๑ สรุปข้อมูลทั่วไปของประชากร กลุ่มตัวอย่าง

ในการศึกษาวิจัยในหัวข้อนี้ สามารถ สรุปข้อมูลทั่วไปของประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ในการวิจัยนี้ ๒ ประเภท คือ ข้อมูลทั่วไปของประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเอกสาร และข้อมูลทั่วไปของประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่เป็นบุคคล ดังนี้

๕.๑.๑ ข้อมูลทั่วไปของประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเอกสาร

ในการสรุปข้อมูลทั่วไปของประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเอกสาร แบ่ง เป็น ๒ ประเภท ได้แก่ พระไตรปิฎก และเอกสารวิชาการ ดังนี้

๑) พระไตรปิฎก เป็นข้อมูลที่เป็นหลักพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับ (๑) หลักปัจฉัย ๔ ซึ่งมีสาระเกี่ยวกับเรื่อง อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ปัจฉัยทั้งสี่ประการนี้ถือเป็นความจำเป็นขั้นมูลฐานของการดำรงชีวิต (๒) หลัก สัมปปริสตรธรรม มีสาระเกี่ยวกับเรื่อง ธัมมัญญ อุตถัญญ อุตตัญญ มัตตัญญ กาลัญญ ปริสสัญญ และปุคคลัญญ (๓) หลัก โภควิภาค ซึ่งมีสาระเกี่ยวกับเรื่องการจัดสรรทรัพย์ที่หามาได้โดยสุจริตออกเป็นสี่ส่วน ควรนำไป ใช้สอยหนึ่งส่วน ควรนำไปประกอบการลงทุนสองส่วน และควรเก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็นหนึ่งส่วน (๔) หลัก ปาปณิกธรรม ซึ่งมีสาระเกี่ยวกับเรื่องทัศนคติในการมองสาระเทียบกับคนตาบอดและตาดี คนตาบอดทั้งสองข้างมองไม่เห็นทรัพย์และมองไม่เห็นธรรม ส่วนคนตาดีข้างหนึ่งบอดข้างหนึ่งมองเห็นทรัพย์แต่มองไม่เห็นธรรม ส่วนคนที่ตาดีทั้งสองข้างมองเห็นทั้งทรัพย์และธรรม (๕) หลักคิหิสุข ซึ่งมีสาระเกี่ยวกับเรื่องความสุขอันเนื่องมาจากทรัพย์ ได้แก่ อตติสุข โภคสุข อานนฺธสุข อนวัชชสุข (๖) หลัก ทิฏฐธัมมิกัตถ สุกข์ ซึ่งมีสาระเกี่ยวกับเรื่องการสร้างความมั่นคงให้กับชีวิต ได้แก่การมี อุฏฐานสัมปทา อารักขสัมปทา กัลยาณมิตตตา และสมชีวิตา (๗) หลักฃรราวาสธรรม ซึ่งมีสาระเกี่ยวกับเรื่องการสร้างความมั่นใจในการอยู่ร่วมกันของคน ได้แก่การมีสังจาละ ธรรมะ ธิติ จาคะ (๘) หลักอปปริหานิยธรรม ซึ่งมีสาระเกี่ยวกับเรื่องการอยู่ร่วมกัน ได้แก่หมั่นประชุมพร้อมกัน ไม่บัญญัติที่ขัดหลัก ชื่อถือผู้ใหญ่ คุ้มครองสตรี บูชาเจดีย์ อารักขาพระอรหันต์

โดยสรุป หลักพุทธศาสนาที่นำมาเป็นกรอบ ๘ ประการ ได้แก่ หลักปัจฉัย ๔ หลักสัมปปริสตรธรรม หลักโภควิภาค หลักปาปณิกธรรม หลักคิหิสุข หลักทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม หลักฃรราวาสธรรม และหลักอปปริหานิยธรรม พิจารณาได้เป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนแรกเป็นคุณธรรมที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของตัวบุคคล เมื่อพัฒนาให้เกิดมีขึ้นในจิตของมนุษย์คนใด เขาย่อมมีความพร้อมที่จะดำเนินกิจการต่างๆทั้งในแง่ของส่วนตนและส่วนรวม อย่างได้ผล อีกส่วนเป็นเงื่อนไขภายนอกเป็นเรื่องของสังคมหรือสภาพแวดล้อม ซึ่งต้องใช้เกิดสมดุล อนึ่งหลักธรรมต่างๆ จัดเป็นชุดๆ หลักธรรมทั้ง ๘ ชุดนี้ เน้นไปในการจัดการชีวิตด้านเศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ร่วมกันของมนุษย์ หรืออาจกล่าวว่าเป็นหลักวิชาหรือศาสตร์ทางด้านเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่เน้นด้านจิตภาพ

๒) เอกสารวิชาการ ได้แก่ เอกสารวิชาการทั่วไป ซึ่งมีเนื้อหาสัมพันธ์กับหลักวิชา หัก
 ชุมชน ๕ ด้าน ดังนี้ (๑) การบริหารจัดการกลุ่มและสมาชิก ได้แก่ โครงสร้างและข้อมูลของกลุ่ม (วัตถุประสงค์/ กฎ/ อำนาจหน้าที่/ การเปลี่ยนแปลง/ ฐานข้อมูล ฯลฯ) การนำกลุ่ม (ประธานและกรรมการ ฯลฯ) ใจ
 กระบวนการทำงาน เป้าหมายที่ยอมรับ ฯลฯ) การสื่อสาร ทบทวน และติดตาม (สื่อสารทบทวนข้อมูลกฎ
 ระเบียบข้อบังคับ/ ประชุมติดตาม ฯลฯ) ความสามารถและการฝึกอบรมการทำงาน (มอบหมายงานให้
 เหมาะสมกับความสามารถของสมาชิก) (๒) การบริหารจัดการด้านการตลาดและลูกค้า (กำหนดช่องทางการ/
 กลุ่มเป้าหมาย/ แผนการตลาด/ ช่องทางจำหน่ายผลิตภัณฑ์ตั้งชื่อ (การบันทึกการสั่งซื้อ ส่ง
 มอบสินค้าถูกต้องตรงเวลา/ ยืนยันคำสั่งซื้อแม่นยำ) (๓) การบริหารจัดการด้านการผลิตและงานสนับสนุน
 การผลิต (๑) การสั่งซื้อและจัดหาวัตถุดิบหรือปัจจัยการผลิต (แหล่งที่มาบันทึกจัดหา / ตรวจสอบวัตถุดิบ)
 การผลิตสินค้า (แผนการผลิต/ แผนงาน/ วิธีการ/ ตรวจสอบ/ ควบคุมการผลิตให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ)
 เครื่องมืออุปกรณ์และสถานที่ผลิต (ดูแลรักษาเครื่องมืออุปกรณ์/ สถานที่ผลิตให้ถูกสุขลักษณะ) การ
 บรรจุและจัดส่ง (การบรรจุหีบห่อ/ ฉลาก/ วิธีการเก็บรักษา และการจัดส่งผลิตภัณฑ์) (๔) การบริหาร
 จัดการด้านบัญชีและการเงินรายรับ-รายจ่าย (บันทึกการรับ-จ่ายระบบบัญชีเป็นปัจจุบันและตรวจสอบ
 ได้) ต้นทุนและกำไร (สรุปผลกำไร ขาดทุน ตามรอบระยะเวลา) การเงินของกลุ่ม (ระดมทุน/ จัดสรร
 กำไร/ ระเบียบการใช้จ่ายเงิน) ด้านทรัพยากรบุคคลและหนี้สิน (บันทึกการทรัพยากรบุคคลและหนี้สิน) การ
 ปรับปรุงและพัฒนาธุรกิจชุมชนสู่ความยั่งยืน พัฒนาการเรียนรู้ของกลุ่ม/สมาชิก (ให้มีความรู้ในการ
 บริหารจัดการทุกด้าน) พัฒนาการเทคนิคและฝีมือการผลิต (ปรับปรุงเทคนิค ฝีมือการผลิต/ ต่อยอดโดยใช
 ฐานภูมิปัญญา วัตถุดิบในประเทศพัฒนาการผลิตภัณฑ์ หรือบรรจุภัณฑ์ และฉลาก (ออกแบบ ปรับปรุง
 พัฒนาสอดคล้องวิถีชุมชน สิ่งแวดล้อม) พัฒนาปรับปรุงธุรกิจ (จัดทำ เขียน ทบทวนแผนธุรกิจชุมชนสู่
 ความยั่งยืน) พัฒนาการเพิ่มผลผลิตและลดต้นทุน (เพิ่มพูนความรู้ให้กับสมาชิกอย่างพัฒนาตนเอง)
 การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชน (พัฒนาความรู้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
 สิ่งแวดล้อมชุมชนให้มีความสมดุลกัน) ด้านการพึ่งตนเอง (พัฒนาเพื่อให้กลุ่มสามารถยืน
 หยัดอยู่ได้ด้วยตนเอง)

โดยสรุป หลักวิชา หักชุมชน ๕ ประการ ได้แก่ ๑) การบริหารจัดการกลุ่มและสมาชิก ๒)
 การบริหารจัดการด้านการตลาดและลูกค้า ๓) การบริหารจัดการด้านการผลิตและงาน
 สนับสนุนการผลิต ๔) การบริหารจัดการด้านบัญชีและการเงิน รายรับ-รายจ่าย ๕) การปรับปรุงและ
 พัฒนาธุรกิจชุมชนสู่ความยั่งยืน ถือเป็นหลักวิชาหรือศาสตร์ทางด้านเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับการ
 ดำรงชีวิตของมนุษย์ทางด้านกายภาพ

๕.๑.๒ ข้อมูลทั่วไปของประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่เป็นบุคคล

ในการสรุปข้อมูลทั่วไปของประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่เป็นบุคคล แบ่งเป็น ๒ ประการ ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปของประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่เป็นบุคคลตำบลละ ข้อมูลทั่วไปของประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่เป็นบุคคลตำบลหนองบัว

๑) ข้อมูลทั่วไปของประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่เป็นบุคคลตำบลละ ตำบลละมีพื้นที่ การปกครองทั้งสิ้น ๑๕ หมู่บ้าน มีจำนวนครัวเรือน ๑,๒๑๔ ครัวเรือน ทิศเหนือ ติดต่อกับ เขตตำบลท่าตูม และเขตอำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ ทิศใต้ ติดต่อกับ เขตอำเภอจอมพระ ตำบลชุมแสง จังหวัดสุรินทร์ ทิศตะวันออก ติดต่อกับ เขตตำบลหนองเมธี จังหวัดสุรินทร์ ทิศตะวันตก ติดต่อกับ เขตตำบลกระโพ จังหวัดสุรินทร์ จำนวนประชากรในเขต อบต. ๖,๗๑๒ คน อาชีพหลัก ทำนา อาชีพเสริม รับจ้าง ที่ทำ การ อบต. ๑ แห่ง สถานีอนามัย ๑ แห่ง วัด ๓ แห่ง ในการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของประชากรและกลุ่ม ตัวอย่างที่เป็นบุคคลตำบลละ ๑) ความเป็นอยู่ของประชากร ชุมชนตำบลละมีประชากรค่อนข้างหนาแน่น อยู่ห่างจากตัวอำเภอประมาณ ๑๕ กิโลเมตร ถนน ไทรคมนาคม และสิ่งสาธารณูปโภคต่างๆ สะดวกสบาย การ วางผังโครงสร้างอาคารบ้านเรือนค่อนข้างเป็นระเบียบ มี ห้วยกระวีแหล่งน้ำธรรมชาติไหลผ่าน มีวิถีชีวิต ความเป็นอยู่แบบชาวบ้านพึ่งพาอาศัยกันเกื้อกูลกัน ทำนา ทำสวนเพื่อยังชีพเป็นส่วนใหญ่ รองลงมาคือ อาชีพรับจ้าง บางส่วนประกอบธุรกิจค้าขายได้แก่ขายของชำ ขายอาหาร บางส่วนเป็นข้าราชการ วิถีชีวิต ด้านเศรษฐกิจมีความใกล้เคียงสังคมเมืองขึ้นอยู่กับพื้นที่ที่ตั้งคนในชุมชนจะมีข้าราชการชั้น ปัญญาชนมากเมื่อเทียบกับชุมชนที่ใกล้เคียง ดังนั้นจึงเป็นเงื่อนไขที่เอื้อต่อการรวมกลุ่มและวางแผน ค่อนข้างเป็นระบบ เป็นขั้นตอนมีทิศทางในการดำเนินงานชัดเจน ๒) ความเชื่อทางศาสนา ชุมชนบ้านละ มีความเชื่อถือและศรัทธาในพุทธศาสนา วัดเป็นวัดบ้านตั้งอยู่ท่ามกลางชุมชน ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ ภายในวัดมีความเก่าแก่แสดงถึงร่องรอยของความรุ่งเรืองมาตั้งแต่ในอดีต ปัจจุบันยังคงเป็นศูนย์กลางทาง ศาสนาของชุมชนมีบทบาทด้านศาสนพิธี พระสงฆ์ในวัดก็เข้าร่วมและเป็นผู้นำกิจกรรมของชุมชนใน รูปแบบใหม่ตามสภาพการณ์ของโลกยุคใหม่ อย่างเช่นการรวมกลุ่มเพื่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชน เจ้าอาวาสเข้าร่วมเป็นสมาชิกด้วยทุกกลุ่ม แสดงให้เห็นถึงบทบาทวัดและบ้านมีความสนิทกันแนบแน่น คนวัยสูงอายุยังเข้าวัดฟังธรรม รักษาขนบธรรมเนียมพุทธแบบชาวบ้านไว้ได้ แต่เยาวชนคนหนุ่มสาวให้ ความสำคัญกับวัดน้อยลง ๓) พัฒนาการและการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม เกษตรอินทรีย์ชุมชนละ แรกเริ่ม ของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มนี้พัฒนามาจากกลุ่มที่เรียกตัวเองว่า “สหกรณ์กลุ่มผู้ผลิตข้าวหอมมะลิเกษตร อินทรีย์ชุมชนละ” กลุ่มนี้มีดำเนินการหลักๆ ๔-๕ ประการ ได้แก่ การระดมทุนหรือหุ้น การผลิตปุ๋ย อินทรีย์ การรับซื้อข้าวเปลือกมาสีแล้วจำหน่าย การผลิต/จำหน่ายพันธุ์ข้าวหอมมะลิ การเปิดโรงเรียน ชาวนา การจัดตั้งโรงสีสหกรณ์ การสร้างโรงงานผลิตปุ๋ยอินทรีย์(เม็ด) และอื่นๆ โดยมีความมุ่งมั่นว่า “เรา จะทำดินของเราทุกอณูให้มีความอุดมสมบูรณ์ที่สุด เราจะทำให้สรรพสิ่งทั้งปวงที่เกิดบนแผ่นดินเราให้มี

ค่ามีราคาและให้เกิดประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติมากที่สุด เราจะไม่นิ่งดูคายนั่นใครจะนิ่งเฉย”^๑ ต่อมา
กิจการโรงสีของสหกรณ์กลายเป็นกิจกรรมหลักที่สร้างรายได้ให้สมาชิกเติบโตและมีความมั่นคง ดังจะ
กล่าวถึงรายละเอียดต่อไป

โดยทั่วไปสภาพความเป็นอยู่ในด้านเศรษฐกิจของชุมชนตำบลบะมีการรวมกลุ่มหลายกลุ่มที่
ดำเนินกิจกรรมในการช่วยเหลือตัวเอง เช่น “กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มธนาคารยา กลุ่มเกษตรอินทรีย์ กลุ่มหมอ
ดิน กลุ่มน้ำประปา กลุ่มเลี้ยงโค กลุ่มสาธิตการตลาด กลุ่มธนาคารข้าว กลุ่มจักสาน กลุ่มยาสมุนไพร”^๒
เป็นต้น กลุ่มเกษตรอินทรีย์ชุมชนบะ เริ่มขึ้นตั้งแต่เดือนธันวาคม ๒๕๔๗ มี คณะกรรมการดำเนินการ
จำนวน ๒๒ คน ซึ่งมี นายสันต์ สมอ่อน เป็นประธาน นายประยงค์ กรองทอง และนายคม บุญมี เป็นรอง
ประธาน และได้สรรหาที่ปรึกษาอีกจำนวน ๑๐ คน มีนายอำเภอท่าตูม เป็นประธานที่ปรึกษา มีสมาชิก ลง
หุ้นจำนวน ๑๒๖ ราย ได้ข้าวเปลือกจำนวน ๑๗ ตันกว่า และเงินที่เป็นหุ้นจำนวน ๑๗,๐๐๐ บาท และเงิน
ค่าลงทะเบียนสมาชิกจำนวน ๑๒,๖๐๐ บาท ดำเนินงานในรูปแบบสหกรณ์โรงสีข้าว โดยมีการดำเนินงาน
ดังนี้ ๑) รับซื้อข้าวเปลือกจากสมาชิก ๒) แปรรูป และจำหน่ายข้าวเปลือกแก่สมาชิกและบุคคลทั่วไป ผลิต
ปุ๋ยอินทรีย์จำนวน ๓๐ ตัน เพื่อบริการและจำหน่ายแก่สมาชิกและบุคคลทั่วไป ๓) ดำเนินการผลิต ใน
บริเวณสวนป่างามเลิศ โรงเรียนลานทรายพิทยาคม (ยืมใช้ชั่วคราว) ๔) เสนอโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ
ผลิตปุ๋ยอินทรีย์แก่สมาชิก ต่อองค์การบริหารส่วนตำบลบะ ๕) เสนอโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ และ
ดำเนินการ ผลิตข้าวหอมมะลิเกษตรอินทรีย์แก่สมาชิก ต่อองค์การบริหารส่วนตำบลบะ ๖) เสนอโครงการ
ขออนุมัติงบประมาณจัดสร้างโรงงานผลิตปุ๋ยสมบูรณ์แบบ ต่อกรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและ
สหกรณ์ ๗) เสนอโครงการจัดสร้างโกดังรับซื้อและเก็บข้าว ต่อสหกรณ์จังหวัดสุรินทร์ ๘) เสนอโครงการ
จัดตั้งปั้มน้ำมันสหกรณ์ ต่อบริษัทบางจาก ๙) ส่งคณะกรรมการหรือสมาชิกเข้าร่วมอบรม ศึกษาดูงานที่
เกี่ยวข้องกับงานที่กำลังดำเนินงานอยู่ ตามโอกาสต่าง ๆ ที่มี

๒) ข้อมูลทั่วไปของประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่เป็นบุคคลตำบลหนองบัว

ตำบลหนองบัว แยกออกมาจากอำเภอท่าตูมประมาณ พ.ศ. ๒๕๑๘ โดยมีหมู่บ้านเริ่มก่อตั้งครั้งแรก ๕
หมู่บ้าน ต่อมาก็แยกเพิ่มอีก ๒ หมู่บ้าน รวม ๑๑ หมู่บ้าน ใช้ชื่อตำบลว่า ตำบลหนองบัว ซึ่งมีกำเนิดมาจาก
หนองบัวใหญ่ สภาพทั่วไปของตำบลเป็นที่ราบลุ่ม ดินแม่น้ำ และป่าไม้ ทิศเหนือ ติดต่อกับ แม่น้ำมูลและ
ตำบลโพนครก อำเภอท่าตูม ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลบัวโคก อำเภอท่าตูม ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลน้ำ
เขียว อำเภอรัตนบุรี ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลท่าตูม อำเภอท่าตูม จำนวนประชากรในเขต อบต.

^๑ นายประยงค์ กรองทอง. “ประธานแถลง ไตรมาสแรก”. หนังสือพิมพ์บ้านนอกข้างน้อย (พฤษภาคม ๒๕๔๘): หน้า ๑.

^๒ พระครูสุคนธ์ลีลากร. เจ้าอาวาสวัดโพธิ์พิมวันต์. สนทนากลุ่ม วันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๕๔.

๔,๕๔๕ คน และจำนวนหลังคาเรือน ๑,๕๒๖ หลังคาเรือน คนในชุมชนทำนาเป็นอาชีพหลัก อาชีพเสริมทำไร่ ค้าขาย

ชุมชนหนองบัวดำเนินชีวิตบนรากฐานวัฒนธรรมพุทธในขณะเดียวกันก็พยายามปรับกระแสวัฒนธรรมใหม่ทางด้านความเป็นอยู่ เช่น ด้านการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา เป็นต้น ให้ความสำคัญกลมกลืนสมดุล ดังนั้นสภาพชุมชน สังคมในปัจจุบันจึงอยู่ในภาวะที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งใหม่ ความฉลาดรอบรู้ของคนในชุมชนที่มากพอเป็นต้นทุนช่วยให้รับเอาสิ่งใหม่ผสมผสานสิ่งให้เกิดความหมายและคุณค่า

๕.๒ สรุปการใช้หลักพุทธศาสนาในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรอินทรีย์ชุมชนบะและกลุ่มแม่บ้านย้อมสีธรรมชาติ

การศึกษาวิจัยสรุปการใช้หลักพุทธศาสนาในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรอินทรีย์ชุมชนบะและกลุ่มเครือข่ายแม่บ้านทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ ได้เป็น ๒ ประการ คือ สรุปการใช้หลักพุทธศาสนาในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรอินทรีย์ชุมชนบะ และสรุปการใช้หลักพุทธศาสนาในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเครือข่ายแม่บ้านทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ ดังนี้

๕.๒.๑ หลักพุทธศาสนาที่ใช้ในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรอินทรีย์ชุมชนบะ

จากการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามเกี่ยวกับหลักพุทธศาสนาที่ใช้ในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรอินทรีย์ชุมชนบะ ได้ข้อสรุปดังนี้

๑) การบริหารจัดการกลุ่มและสมาชิก ส่วนใหญ่หลักพุทธศาสนาที่ใช้ในการบริหารจัดการกลุ่มและสมาชิก ได้แก่ หลักสัพปรีชาธรรม หลักพรหมวิหารธรรมและหลักอปริหานิยธรรม เพื่อบริหารจัดการกลุ่มในด้าน โครงสร้าง และข้อมูลของกลุ่ม การนำกลุ่ม การสื่อสาร ทบทวน ติดตาม และด้านความสามารถการฝึกสอนการทำงาน

๒) การบริหารจัดการในการตลาดและลูกค้า ส่วนใหญ่หลักพุทธศาสนาที่ใช้ในการบริหารจัดการด้านการตลาดและลูกค้า ได้แก่ หลักปาปนิคกรรม หลักพรหมวิหารธรรม หลักฌราวาสธรรม และหลักทิวฐธรรมมีกัตตะ เพื่อใช้ส่งเสริมการบริหารจัดการด้านการตลาดและลูกค้า ด้านการรับคำสั่งซื้อ

๓) หลักพุทธศาสนาที่ใช้ในการบริหารจัดการในการผลิตและงานสนับสนุนการผลิต ส่วนใหญ่ใช้หลักสัพปรีชาธรรม หลักพรหมวิหารธรรมและหลักทิวฐธรรมมีกัตตะ เพื่อใช้ส่งเสริม

การบริหารจัดการด้านการผลิตและงานสนับสนุนการผลิต ซึ่งได้แก่ การจัดซื้อและจัดหาวัตถุดิบหรือ ป□
จจัยการผลิต การผลิตสินค้า เครื่องมือ อุปกรณ์และสถานที่ผลิต การบรรจุและจัดส่ง□

๔) หลักพุทธศาสนาที่ใช้ในการบริหารจัดการบัญชีและการเงิน ส่วนใหญ่ใช้หลัก
หลักฆราวาสธรรม หลักสัพปุริสธรรม หลักปาปณิกธรรม หลักโภควิภาค หลักทิฏฐธรรมมิกัตตะ และ
หลักคิหิสุข เพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการ บัญชีและการเงิน ได้แก่ รายรับ-รายจ่าย ต้นทุนและกำไร
การเงินของกลุ่ม ทรัพย์สินและหนี้สิน

๕) หลักพุทธศาสนาที่ใช้ใน การปรับปรุงและพัฒนาธุรกิจชุมชนสู่ ความยั่งยืน ส่วน
ใหญ่ใช้หลักสัพปุริสธรรม หลักฆราวาสธรรมหลักปาปณิกธรรม หลักทิฏฐธรรมมิกัตตะ เพื่อใช้ในการ
ปรับปรุงและพัฒนาธุรกิจชุมชนสู่ ความยั่งยืน ได้แก่ พัฒนา การเรียนรู้ ของกลุ่ม/สมาชิก พัฒนาเทคนิค
และฝีมือการผลิต พัฒนาคับผลิตภัณฑ หรือบรรจุภัณฑ์ และฉลาก พัฒนาปรับปรุงธุรกิจ พัฒนาคับ
เพิ่มผลผลิตและลดต บัญ พัฒนาคับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชุมชน พัฒนาคับ
การพึ่งตนเอง

๕.๒.๒ หลักพุทธศาสนาที่ใช้ในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเครือข่ายแม่บ้านทอผ้าย้อมสี ธรรมชาติ

จากการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามเกี่ยวกับหลักพุทธศาสนาที่ใช้ในการส่งเสริม
วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรอินทรีย์ชุมชนกลุ่มแม่บ้านย้อมสีธรรมชาติ ได้ข้อสรุปดังนี้

๑) การบริหารจัดการกลุ่ม และสมาชิก ส่วนใหญ่หลักพุทธศาสนาที่ใช้ในการบริหาร
จัดการกลุ่มและสมาชิก ได้แก่ หลักสัพปุริสธรรม หลักพรหมวิหารธรรมและหลักอปริหานิยธรรม เพื่อ
บริหารจัดการกลุ่มในด้าน โครงสร ้งและข องกลุ่ม การนำกลุ่ม การสื่อสาร ทบทวน ติดตาม และ
ด้านความสามารถการฝึกสอนการทำงาน

๒) การบริหารจัดการ บัการตลาดและลูกค้า ส่วนใหญ่หลักพุทธศาสนาที่ใช้ในการ
บริหารจัดการด้านการตลาดและลูกค้า ได้แก่ หลักปาปณิกธรรม หลักพรหมวิหารธรรม หลักฆราวาส
ธรรม และหลักทิฏฐธรรมมิกัตตะ เพื่อใช้ส่งเสริมการบริหารจัดการด้านการตลาดและลูกค้า ด้านการรับคำ
สั่งซื้อ

๓) หลักพุทธศาสนาที่ใช้ใน การบริหารจัดการ บัการผลิตและงานสนับสนุนการ
ผลิต ส่วนใหญ่ใช้หลักสัพปุริสธรรม หลักพรหมวิหารธรรมและหลักทิฏฐธรรมมิกัตตะ เพื่อใช้ส่งเสริม
การบริหารจัดการด้านการผลิตและงานสนับสนุนการผลิต ซึ่งได้แก่ การจัดซื้อและจัดหาวัตถุดิบหรือป □
จจัยการผลิต การผลิตสินค้า เครื่องมือ อุปกรณ์และสถานที่ผลิต การบรรจุและจัดส่ง□

๔) หลักพุทธศาสนาที่ใช้ในการบริหารจัดการบัญชีและการเงิน ส่วนใหญ่ใช้หลักหลักฆราวาสธรรม หลักสัปปริสธรรม หลักปาปณิกธรรม หลักโศกวิภาค หลักทิวฐธรรมมิกัตถะ และหลักอิหสุข เพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการบัญชีและการเงิน ได้แก่ รายรับ-รายจ่าย ต้นทุนและกำไร การเงินของกลุ่ม ทรัพย์สินและหนี้สิน

๕) หลักพุทธศาสนาที่ใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาธุรกิจชุมชน ความยั่งยืน ส่วนใหญ่ใช้หลักสัปปริสธรรม หลักฆราวาสธรรม หลักปาปณิกธรรม หลักทิวฐธรรมมิกัตถะ เพื่อใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาธุรกิจชุมชน ความยั่งยืน ได้แก่ พัฒนา การเรียนรู้ ของกลุ่ม/สมาชิก พัฒนาเทคนิค และฝีมือการผลิต พัฒนาด้านผลิตภัณฑ์ หรือบรรจุกัณฑ์ และฉลาก พัฒนาปรับปรุงธุรกิจ พัฒนาด้านเพิ่มผลผลิตและลดต้นทุน พัฒนาด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชุมชน พัฒนาด้านการพึ่งตนเอง

๕.๓ สรุปวิธีใช้หลักพุทธศาสนาที่ใช้ในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรอินทรีย์ชุมชนบะและกลุ่มเครือข่ายแม่บ้านทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ

ในการศึกษาวิจัย สามารถสรุปวิธีใช้หลักพุทธศาสนาที่ใช้ในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรอินทรีย์ชุมชนบะและกลุ่มแม่บ้านย้อมสีธรรมชาติออกเป็น ๒ ประการ คือ วิธีใช้หลักพุทธศาสนาที่ใช้ในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรอินทรีย์ชุมชนบะ และวิธีใช้หลักพุทธศาสนาที่ใช้ในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านย้อมสีธรรมชาติ ดังนี้

๕.๓.๑ วิธีใช้หลักพุทธศาสนาที่ใช้ในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรอินทรีย์ชุมชนบะ จากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามเกี่ยวกับวิธีใช้หลักพุทธศาสนาที่ใช้ในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรอินทรีย์ชุมชนบะ ได้ข้อสรุปดังนี้

๑) วิธีใช้หลักพุทธศาสนาในการบริหารจัดการกลุ่มและสมาชิก ได้ข้อสรุปว่า การนำหลักพุทธศาสนาใช้ในการบริหารกลุ่มและสมาชิกเน้น การให้ความร่วมมือ ความสามัคคี ความซื่อสัตย์ ความไว้วางใจ ใช้หลักจิตวิทยาในการกระตุ้นให้สมาชิกรับหลักการไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน การประยุกต์หลักอปริหานิยธรรมและหลักฆราวาสธรรมมาใช้ในรูปแบบของการขอความร่วมมือ การประชุม ดินความสามารถและการฝึกสอนการทำงานประยุกต์ใช้หลักสัปปริสธรรม ธรรมหลักๆ ที่นำมาใช้นี้แฝงอยู่ในขณะการดำเนินงาน ในการพูด ในหัวใจของผู้ทำงาน บางครั้งก็ออกมาในรูปของจิตวิทยา กระตุ้นให้มีการปฏิบัติงานอย่างทุ่มเท เสียสละ จริงจัง มีเป้าหมาย

๒) วิธีใช้หลักพุทธศาสนาในการบริหารจัดการด้านการตลาดและลูกค้า ได้ข้อสรุปว่า การนำหลักพุทธศาสนาใช้ในการจัดการด้านตลาดและลูกค้า เนื่องจากขอบเขตการให้บริการลูกค้าคือ

สมาชิกของกลุ่มเป็นหลัก สมาชิกคือตลาด ลักษณะการดำเนินงานคือ ซื้อข้าวเปลือก สี ขาย และส่งเข้ากรุงเทพบางส่วนเพราะได้ราคาดีกว่า หลักการดำเนินงานในลักษณะพึ่งตนเอง ค่อยเป็นค่อยไป แบบยั่งยืนอยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง เน้นหลักความซื่อตรง การดำเนินกิจกรรมไม่ได้ตั้งเป้าหมายที่กำไร เป็นเพียงช่วยเหลือกันของคนในชุมชน จึงคิดค่าบริการค่อนข้างต่ำกิโละ ๑๐ สตางค์ แต่กระนั้นก็ยังมีการแบ่งปันสมาชิกทุกปี และสมาชิกภาพก็เพิ่มมากขึ้น และระยะเวลานานไปก็สามารถขยายขอบเขตการบริการประชาชนที่ไม่ใช่สมาชิกได้ และกิจกรรมของโรงสีก็เป็นที่ยึดถือ โดยอาศัยหลักที่ว่าค่อยเป็นค่อยไป ไม่ทำแข่งขันเชิงธุรกิจตามวัตถุประสงค์ของวิสาหกิจชุมชน การบริการหากมีคนอื่นที่มาใกล้เคียงบริการให้ก่อนเป็นการให้ความเอื้ออารีต่อเพื่อนบ้านก่อน ถือเป็นกลในการหาลูกค้าอย่างหนึ่งทำให้เกิดความพึงพอใจก็ได้ลูกค้าเพิ่มมากขึ้น ถ้าเป็นวันสำคัญทางศาสนา วันนักขัตฤกษ์ จะบริการให้ฟรี จะอย่างไรก็ตามจากการประเมินความพึงพอใจของสมาชิกที่เข้าสัมผัสมา การบริหารงานด้านการตลาดการบริการลูกค้าได้คะแนนต่ำสุด ควรได้รับการปรับปรุงมากที่สุด เป็นที่สังเกตว่ามีการประยุกต์หลักธรรมนี้ในการดำเนินงาน ในลักษณะให้พึ่งตนเองบนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง ให้มีความซื่อสัตย์ ไม่มุงหวังกำไร เป็นเพียงช่วยเหลือกันของคนในชุมชน ไม่ทำแข่งขันเชิงธุรกิจ การบริการด้วยไมตรีจิต เอื้ออารีต่อเพื่อนบ้าน

๓) วิธีใช้หลักพุทธศาสนาในการ บริหารจัดการ ๓)การผลิตและงานสนับสนุนการผลิต ได้ข้อสรุปว่า วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรอินทรีย์ชุมชนบะมีโรงสีเป็นต้นทุนการผลิต โดยเช่าสถานที่เอกชนในการดำเนินการจัดตั้งโรงสีไม่ห่างไกลจากชุมชนมากนักเป็นทำเลที่เหมาะสมกับสถานประกอบการ ช่วงเริ่มดำเนินการในการผลิตคือสีข้าวใช้หลัก “จิตอาสา” มีค่าตอบแทนบ้างตามสภาพการณ์ การดำเนินงานด้านนี้ใช้หลักมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อสมาชิก ต่อมาเมื่อกิจการอยู่ตัวกระบวนการสีข้าวก็ปรับเปลี่ยนเป็นการจ้างผู้ชำนาญ ๒-๓ คน ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนการทำงานที่ ช่วงใดที่มีลูกค้ามากก็มีการขยายเวลาออกไปถึงช่วงดึกเพื่อให้ทันเวลา คือเอาใจลูกค้าเป็นอันดับแรก คุณภาพการผลิตดีกว่าโรงสีใหญ่ และสีได้ตามความประสงค์ของลูกค้า ไม่ว่าจะเป็นข้าวกล้อง ข้าวขาว ข้าวแกล้ง ฯลฯ ในการดูแลรักษาเครื่องมืออุปกรณ์และสถานที่ผลิตโดยกำหนดให้มีหัวหน้าช่างมีการแบ่งหน้าที่กันดูแลรักษาและซ่อมบำรุงตามสภาพการใช้งาน เป็นที่สังเกตว่าผู้นำกลุ่มมีการประยุกต์ใช้โดยกระตุ้นให้ผู้ผลิตมีความขยันในการปฏิบัติงาน ไม่ทอดทิ้ง มีจิตอาสา ไม่มุงหวังค่าตอบแทน มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้มาใช้บริการ มองงานออก จัดขึ้นตอนก่อนหลังได้ถูกต้อง

๔) วิธีใช้หลักพุทธศาสนาในการ บริหารจัดการ ๔)บัญชีและการเงิน ได้ข้อสรุปว่า ในการบริหารจัดการด้านบัญชีและการเงินได้ครูโรงเรียนบ้านบะรับผิดชอบดูแล ซึ่งมีการแบ่งตามลักษณะของทุนการดำเนินงาน เช่น ทุนให้กู้ ดอกเบี้ย ฯลฯ มีการรายงานรับ-จ่าย ทุกเดือนในที่ประชุม

๕) วิธีใช้หลักพุทธศาสนาในการ ปรับปรุงและพัฒนาธุรกิจชุมชนสู่ ความยั่งยืน ได้ข้อสรุปว่า สมาชิกได้รับการสนับสนุนศึกษาดูงานอยู่เสมอ มีการจัดฝึกอบรมกันเองในสมาชิก สลับกับเชิญหน่วยงานทางราชการมาให้ความรู้บ้าง แนวทางในการพัฒนามีแผนจัดหาเครื่องโรงสีใหม่ มีแผนพัฒนาแบบพึ่งพาคนในชุมชนให้คนรุ่นใหม่เข้ามาร่วมผนวกกับภูมิปัญญาเดิมที่มีอยู่ มีแผนทำปุ๋ยอินทรีย์เพิ่ม ซึ่งปัจจุบันกำลังดำเนินการทดลองในเบื้องต้น

๕.๓.๒ วิธีใช้หลักพุทธศาสนาที่ใช้ในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเครือข่ายแม่บ้านทอผ้า ย้อมสีธรรมชาติ

จากการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามเกี่ยวกับวิธีใช้หลักพุทธศาสนาที่ใช้ในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรอินทรีย์ชุมชนกลุ่มเครือข่ายแม่บ้านทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ ได้ข้อสรุปดังนี้

๑) วิธีใช้หลักพุทธศาสนาในการ บริหารจัดการกลุ่มและสมาชิก ได้ข้อสรุปว่า ประธาน มีบทบาทหน้าที่ ประสานงานกับแหล่งทุนทั้งภายในและภายนอก ดูแลเรื่องบริหารจัดการภายในกลุ่ม จัดการประชุมตามวาระต่างๆ และกระตุ้นให้คณะกรรมการตระหนักในบทบาทของตนเอง ฝ่ายประสานงาน มีบทบาทหน้าที่ เป็นตัวแทนกลุ่มในการติดต่อ ร่วมประชุมกับองค์กรภายนอก นำข้อมูลข่าวสารต่างๆ เผยแพร่สู่สมาชิกอย่างทั่วถึงกัน ติดตาม นัดคณะกรรมการ สมาชิกเข้าร่วมประชุมตามวาระต่างๆ การนำหลักพุทธศาสนาใช้ในการบริหารกลุ่มและสมาชิคนั้น การให้ความร่วมมือ ความสามัคคี ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ การให้อภัย ความรับผิดชอบ และใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน ประยุกต์หลักอปริหานิยธรรมและหลักทวารวาสธรรมมาใช้ในรูปแบบของการขอความร่วมมือ การประชุม ดินความสามารถและการฝึ กสอนการทำงาน ประยุกต์ใช้หลัก สัมปรีชธรรม ธรรมหลักๆ ที่นำมาใช้นี้แฝงอยู่ในขณะการดำเนินงาน ในทำงานร่วมกัน

๒) วิธีใช้หลักพุทธศาสนาในการบริหารจัดการด้านการตลาดและลูกค้า ได้ข้อสรุปว่า ฝ่ายการตลาดและลูกค้า มีบทบาทหน้าที่รับผิดชอบเรื่องร้านค้าฝากขาย ประสานงานเรื่องตลาดขายปลีก ออกร้าน ติดตามลูกค้า ผู้สนใจ เสนอขายสินค้า และติดตามเช็กลินค้าค้างสต็อกตามร้านฝากขายการนำหลักพุทธศาสนาใช้ในการจัดการด้านตลาดและลูกค้า เนื่องจากขอบเขตการให้บริการลูกค้าคือการผลิตเพื่อขายสินค้าเป็นหลัก สมาชิกแต่ละคนเป็นผู้ผลิตสินค้า การตลาดเป็นภาระหน้าที่ของฝ่ายการตลาด ดำเนินการ ลักษณะการดำเนินงานคือคณะกรรมการฝ่ายการตลาด ติดต่อประสานสถานที่และนำสินค้าไปจำหน่ายในที่ต่างๆ ทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัด แม้ที่กรุงเทพมหานคร การดำเนินงานจึงเน้นหลักความซื่อตรง การดำเนินกิจกรรมไม่ได้ตั้งเป้าหมายที่กำไรเป็นเพียงช่วยเหลือกันของคนในชุมชน โดยต้นทุนอยู่ที่กองทุนในการพิจารณาค่าใช้จ่าย เมื่อหักต้นทุนแล้ว ก็คิดเป็นค่าตอบแทนแบ่งปันสมาชิกที่ร่วมดำเนินการ และคืนทุนคืนกำไรแก่สมาชิกที่นำสินค้าไปขาย เนื่องจากระบบตลาดไม่แน่นอน กลุ่มผู้ผลิตก็

มืออยู่อย่างจำกัดทั้งปริมาณและคุณภาพไม่สามารถตอบสนองความต้องการของลูกค้าได้อย่างทันทั่วทั้งที่บางทีสินค้าก็มีมากบางทีก็มีน้อย ดังนั้นการตลาดและลูกค้าจึงดำเนินไปตามสภาพการณ์ กำหนดทิศทางยาก สมาชิกภาพก็เพิ่มขึ้นบ้างแต่ไม่มาก การบริการในตลาด ตรงไปตรงมา ไม่เอาเปรียบ เน้นความสุภาพ อ่อนโยน เอื้ออารีต่อลูกค้า

๓) วิธีใช้หลักพุทธศาสนาในการ บริหารจัดการ ผลิตและงานสนับสนุนการผลิต ได้ข้อสรุปว่า วิสาหกิจชุมชน กลุ่มเครือข่ายแม่บ้านย้อมผ้าสีธรรมชาติ มีรูปแบบการผลิตที่ต้องใช้แรงกายแรงความคิด สติปัญญา ความฉลาด ไหวพริบ ความละเอียดประณีตทักษะฝีมือ และความเพียรพยายามอย่างสูง รวมถึงพึงพาธรรมชาติและความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ในบางกรณีเป็นต้นทุนการผลิต โดยใช้บ้านเรือนของตนเองเป็นสถานที่ประกอบการของสมาชิก การดำเนินการในการผลิต คือ รับผ้ามาจากคณะกรรมการ เข้าสู่กระบวนการย้อมสีธรรมชาติ (สีธรรมชาติได้จากวัตถุดิบจากใบ เปลือก หรือแก่นไม้ ต้องมีความรู้ เข้าใจในเรื่องของสีที่มาจากต้นไม้นั้น) จากนั้นเข้าสู่การทำลายสีผ้าให้มีสีสันทตามที่ต้องการแล้วเข้าสู่กระบวนการผลิตคือการทอผ้าด้วยมือ ที่เรียกตามภาษาอีสานเหนือว่า “ด้า” (เช่น ด้าผ้า ด้าหูก) กรรมวิธีที่กล่าวมาเป็นเรื่องที่ต้องใช้ทั้งเวลา ความรู้ ความสามารถ ความเพียรพยายามและความอดทนสูงมาก ซึ่งต้องดำเนินในสภาพที่ดูแลรับผิดชอบงานในครอบครัว ดูแลลูกหลาน งานแม่บ้าน ดังนั้นผู้ผลิตจึงมีความขยันในการปฏิบัติงาน ไม่ทอดทิ้ง มีจิตมุ่งมั่น และมีใจรักในงาน แม้ว่าบางทีรายได้ค่าตอบแทนอาจจะไม่คุ้มทุนที่ลงไป แต่กระนั้นสมาชิกบางคนก็ประสบผลสำเร็จในการพึ่งพากิจกรรมนี้แม้ไม่ใช่อาชีพหลักแต่ก็เป็นงานเสริมที่เป็นหลักได้ ส่งลูกหลานให้เรียนหนังสือสูงๆ จบระดับปริญญา

๔) วิธีใช้หลักพุทธศาสนาในการ บริหารจัดการ บัญชีและการเงิน ได้ข้อสรุปว่า ได้ข้อสรุปว่า ในการบริหารจัดการด้านบัญชีและการเงินมีคณะกรรมการฝ่ายற்றுญูกรับผิดชอบดูแล ซึ่งมีการแบ่งตามลักษณะของทุนการดำเนินงาน เช่น รายรับของสมาชิก กองทุนหมุนเวียน ฯลฯ มีการรายงานรับ-จ่าย ต่อที่ประชุมเสมอ

๕) วิธีใช้หลักพุทธศาสนาในการ ปรับปรุงและพัฒนาธุรกิจชุมชนสู่ ความยั่งยืน ได้ข้อสรุปว่า สมาชิกได้รับการสนับสนุนศึกษาดูงานอยู่เสมอ มีการจัดฝึกอบรมกันเองในสมาชิก สลับกับเชิญหน่วยงานทางราชการมาให้ความรู้บ้าง แนวทางในการพัฒนามีแผนจัดหาเครื่องโรงสีใหม่ มีแผนพัฒนาแบบพึ่งพาคนในชุมชนให้คนรุ่นใหม่เข้ามาร่วมผนวกกับภูมิปัญญาเดิมที่มีอยู่ มีแผนทำปุ๋ยอินทรีย์เพิ่ม ซึ่งปัจจุบันกำลังดำเนินการทดลองในเบื้องต้น

๕.๔ สรุปผลการใช้หลักพุทธศาสนาที่ใช้ในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ชุมชนบะและกลุ่มเครือข่ายแม่บ้านทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ

ในการศึกษาวิจัย สามารถสรุปผลการใช้หลักพุทธศาสนาที่ใช้ในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ชุมชนบะและกลุ่มแม่บ้านทอผ้าย้อมสีธรรมชาติออกเป็น ๒ ประการ คือ สรุปผลการใช้หลักพุทธศาสนาที่ใช้ในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ชุมชนบะ และสรุปผลการใช้หลักพุทธศาสนาที่ใช้ในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ ดังนี้

๕.๔.๑ ผลการใช้หลักพุทธศาสนาที่ใช้ในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ชุมชนบะ

จากการวิเคราะห์ข้อมูล ได้ข้อสรุปผลการใช้หลักพุทธศาสนาที่ใช้ในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ชุมชนบะ เป็น ๕ ประการ คือ ๑) ผลการใช้หลักอปริหานิยธรรม หลักสัปปริสธรรมใน การบริหารจัดการกลุ่มและสมาชิก ๒) ผลการใช้หลักทฤษฎีธรรมมิกัตถะ หลักพรหมวิหารธรรม หลักปาปณิกธรรม หลักโภควิภาค ในการบริหารจัดการด้านการตลาดและลูกค้า ๓) ผลการใช้หลักทฤษฎีธรรมมิกัตถะ สัปปริสธรรม หลักฆราวาสธรรม หลักปาปณิกธรรมใน การบริหารจัดการ ด้านการผลิตและงานสนับสนุนการผลิต ๔) ผลการใช้หลักโภควิภาค หลักปาปณิกธรรม หลักความซื่อสัตย์ หลักสัปปริสธรรม หลักคิหิสุข ใน การบริหารจัดการ งบประมาณและการเงิน ๕) ผลการใช้หลักสัปปริสธรรม หลักโภควิภาค หลักปาปณิกธรรม หลักทฤษฎีธรรมมิกัตถะ หลักฆราวาสธรรมพุทธศาสนาใน การปรับปรุงและพัฒนาธุรกิจชุมชนสู่ความยั่งยืน ดังนี้

๑) ผลการใช้หลักอปริหานิยธรรม หลักสัปปริสธรรมใน การบริหารจัดการกลุ่มและสมาชิก ด้านโครงสร้าง และข้อมูลของกลุ่มด้านการนำกลุ่มด้านการสื่อสาร ทบทวน ติดตาม และดำเนินการความสามารถและการฝึกสอนการทำงาน ทำให้สมาชิกให้ความร่วมมือ มีความสามัคคี มีความซื่อสัตย์ เกิดความไว้วางใจ มีการปฏิบัติงานอย่างทุ่มเท เสียสละ จริงจัง มีเป้าหมาย ทำให้วิสาหกิจชุมชนบะกลุ่มโรงสีมีสถานะที่มั่นคงเข้มแข็ง เป็นที่เชื่อถือของชุมชน และพัฒนาก้าวหน้าไปเรื่อยๆ ไม่หยุดยั้ง หลักธรรมพุทธส่งผลโดยตรง คือ ทำให้ผู้ทำหน้าที่รับผิดชอบในการบริหารจัดการกลุ่มและสมาชิก มีความพร้อมเพียง ประชุมพูดคุยแลกเปลี่ยนทรรศนะ ทำความเข้าใจร่วมกัน ขยันหมั่นเพียร เชื่อมประสาน มีการแสวงหาและพัฒนาความรู้รอบด้าน คุณธรรมเหล่านี้เป็นปัจจัยให้กิจการของวิสาหกิจชุมชนมีความสามัคคี เป็นปึกแผ่นแน่นหนา เชื่อมโยงกันทั่วถึง มีความรู้ความสามารถรอบด้าน ส่งผลให้เกิดความมั่นคง มั่นใจต่อสมาชิก นำพากลุ่มเดินไปอย่างมีทิศทางและเป้าหมาย

๒) ผลการใช้หลักทฤษฎีธรรมมิกัตตะ หลักพรหมวิหารธรรม หลักปาปนิกรรม หลัก โภควิภาค ในการบริหารจัดการ ๒๒ การตลาดและลูกค้า ๒๓ การรับคำสั่งซื้อ ทำให้ลูกค้าคือสมาชิกของ กลุ่ม ให้ความไว้วางใจ เชื่อถือ ได้รับผลประโยชน์เป็นที่พอใจ และสร้างความเชื่อถือในวงกว้าง ผู้ ให้บริการทุ่มเทเสียสละ จริงจัง ไม่เบือนหน้างาน บริการด้วยจิตใจที่เอื้ออารีต่อลูกค้า จัดการได้เหมาะสม เช่น การบริการหากมีคนอื่นที่มาไกลก็บริการให้ก่อนเป็นการให้ความเอื้อเฟื้อต่อเพื่อนบ้านเป็นกลในการ หาลูกค้าอย่างหนึ่งทำให้เกิดความพึงพอใจก็ได้ลูกค้าเพิ่มมากขึ้น วันสำคัญทางศาสนา วันนักขัตฤกษ์ ให้บริการฟรี เป็นการทำอาบุญ จะอย่างไรก็ตามจากการประเมินความพึงพอใจของสมาชิกที่เข้าสมาชิมา การบริหารงานด้านการตลาดการบริการลูกค้าได้คะแนนต่ำสุด ควรได้รับการปรับปรุงมากที่สุด เป็นที่ สังเกตว่ามีการประยุกต์หลักธรรมนี้ในการดำเนินงาน ในลักษณะให้พึ่งตนเองบนพื้นฐานของเศรษฐกิจ พอเพียง ให้ความสำคัญต่อสัตย์ ไม่มุ่งหวังกำไรเป็นเพียงช่วยเหลือกันของคนในชุมชน ไม่ทำแข่งขันเชิงธุรกิจ การบริการด้วยไมตรีจิต ทั้งหลายทั้งมวลเหล่านี้นำมาซึ่งความเชื่อถือ วางใจได้ หลักธรรมพุทธส่งผล โดยตรง คือ ทำให้ผู้ทำหน้าที่รับผิดชอบในการบริหารจัดการตลาดและลูกค้า มีความขยันหมั่นเพียร เชื่อม ประสาน มีเมตตาธรรมต่อลูกค้า มีมุมมองที่กว้างไกล รู้จักจำแนกแยกแยะ คุณธรรมเหล่านี้เป็นปัจจัยให้ กิจการของวิสาหกิจชุมชนมีความมั่นคงเข้มแข็ง ส่งผลให้เกิดความเชื่อมั่น โดยทั่วไปของชุมชนและสังคม สมาชิกภาพพึงได้ สร้างความมั่นคงแก่วิสาหกิจชุมชน

๓) ผลการใช้หลักทฤษฎีธรรมมิกัตตะ สัมปฐิธรรม หลักมรรคาธรรม หลักปาปนิ กรรมในการบริหารจัดการ ๒๒ การผลิตและงานสนับสนุนการผลิต ในด้านการจัดซื้อและจัดหาวัตถุดิบ หรือปัจจัยการผลิต ๒๓ การผลิตสินค้า ด้านเครื่องมือ อุปกรณ์และสถานที่ผลิต ๒๔ บริหารและจัดส ๒๕ ทำ ให้วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรอินทรีย์ชุมชนบะมีโรงสีเป็นต้นทุนการผลิต คุณภาพการผลิตดีกว่าโรงสี ใหญ่ สีได้ตามความประสงค์ของลูกค้า การดูแลรักษาเครื่องมือ อุปกรณ์และสถานที่ผลิตโดยมีหัวหน้าช่าง ดูแลรักษาและซ่อมบำรุงตามสภาพการใช้งาน ผู้ผลิตมีความขยันในการปฏิบัติงาน ไม่ทอดทิ้ง มีจิตอาสา ไม่มุ่งหวังค่าตอบแทน มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้มาใช้บริการ มองงานออก จัดขึ้นตอนก่อนหลังได้ถูกต้อง ด้วยการปฏิบัติหน้าที่อย่างจริงจังเช่นนี้ทำให้กิจการโรงสีมีความมั่นคงเข้มแข็ง เป็นที่เชื่อถือและได้รับ ความนิยมของชุมชนเป็นอย่างมาก หลักธรรมพุทธส่งผลโดยตรง คือ ทำให้ผู้ทำหน้าที่รับผิดชอบใน กระบวนการผลิต มีความขยันหมั่นเพียร ทุ่มเท ฉลาดรอบรู้ เสียสละ มีมุมมองที่กว้างขวาง คุณธรรม เหล่านี้เป็นเงื่อนไขสร้างให้กิจการของวิสาหกิจชุมชนมีความมั่นคงเข้มแข็ง ส่งผลให้เกิดความเชื่อมั่น สมาชิกภาพพึงได้ ขยายผลได้กว้างไกล วิสาหกิจชุมชนนี้จึงมีความเข้มแข็งและมั่นคง

๔) ผลการใช้หลักโภควิภาค หลักปาปนิกรรม หลักความซื่อสัตย์ หลักสัมปฐิ ธรรม หลักกสิสุข ในการบริหารจัดการ ๒๒ บัญชีและการเงิน ในด้านรายรับ-รายจ่าย ๒๓ ต้นทุนและกำไร ๒๔ การเงินของกลุ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐ ทำให้ ผู้รับหน้าที่ในด้านการบัญชีและการเงินมีความ

เชื้อสัจจะสุจริต มีสัจจะ เทียงธรรม สมาชิกเกิดความไว้วางใจ ทำให้เกิดการดำเนินการเรื่องต้นทุน การกู้ยืม การแบ่งปัน หลักธรรมพุทธส่งผลโดยตรง คือ รู้จักจำแนกแยกแยะ มีโลกทัศน์ที่กว้างไกล ตรงไปตรงมา มั่นใจตัวเอง ฉลาดรอบรู้ มีความสุข คุณธรรมเหล่านี้เป็นเงื่อนไขสร้างให้ชุมชนมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ไม่ทะเลาะ ชัดแย้ง เพราะเรื่องการเงินเป็นเหตุ มีความสมัครสมานสามัคคี ส่งผลให้เกิดความเชื่อมั่น ฟังได้ ผลงานไปในด้านบวกเสมอ วิสาหกิจชุมชนนี้จึงมีความเจริญก้าวหน้า

๕) ผลการใช้หลักสัปปริสธรรม หลักโภควิภาค หลักปาปณิกกรรม หลักทัญญธรรม มิกัตถ หลักฆราวาสธรรมพุทธศาสนาใน การปรับปรุงและพัฒนาธุรกิจชุมชนสู่ ความยั่งยืน ซึ่งในคณิน การเรียนรู้ของกลุ่มสมาชิก พัฒนาด ินเทคนิคและฝีมือการผลิต การพัฒนาด ินผลิตภัณฑ์ หรือบรรจุภัณฑ์ และฉลาก การพัฒนาปรับปรุง การพัฒนาด ินเพิ่มผลผลิตและลดต ินทุน การพัฒนาด ินการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชน การพัฒนาด ินการพึ่งตนเอง ทำให้สมาชิกได้รับการพัฒนาให้มีทักษะ ความสามารถในการดำเนินการกิจกรรมกลุ่มทุกด้าน เช่น ได้รับการสนับสนุนศึกษาดูงานอยู่ เสมอ ฝึกอบรม มีแผนจัดหาเครื่องโรงสีใหม่ มีแผนพัฒนาแบบพึ่งพาคนในชุมชนให้คนรุ่นใหม่เข้าร่วม ผนวกกับภูมิปัญญาเดิมที่มีอยู่ มีแผนทำปุ๋ยอินทรีย์เพิ่ม เป็นต้น หลักธรรมพุทธส่งผลโดยตรง คือ ทำให้สมาชิกเกิดความคิดอ่านเพิ่มมุมมอง รู้จักจำแนกแยกแยะ เชื่อมโยงเครือข่าย มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลต่อเพื่อนมนุษย์ ไม่ขัดแย้ง ไม่ทำลาย คุณธรรมเหล่านี้ย่อมเป็นดัชนีชี้วัดอนาคตให้เห็นว่ากิจกรรมของ วิสาหกิจชุมชนจะเติบโตอย่างมีเป้าหมายทิศทาง

๕.๔.๒ ผลการใช้หลักพุทธศาสนาที่ใช้ในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเครือข่ายแม่บ้านทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ

จากการวิเคราะห์ข้อมูล ได้ข้อสรุปผลการใช้หลักพุทธศาสนาที่ใช้ในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านย้อมสีธรรมชาติ เป็น ๕ ประการ คือ ๑) ผลการใช้หลักอปริหานิยธรรม หลักสัปปริสธรรมในการบริหารจัดการกลุ่ม และสมาชิก ๒) ผลการใช้หลักทัญญธรรมมิกัตถะ หลักพรหมวิหารธรรม หลักปาปณิกกรรม หลักโภควิภาค ในการบริหารจัดการด ินการตลาดและลูกค้า ๓) ผลการใช้หลักทัญญธรรมมิกัตถะ สัปปริสธรรม หลักฆราวาสธรรม หลักปาปณิกกรรมในการบริหารจัดการ ด ินการผลิตและงานสนับสนุนการผลิต ๔) ผลการใช้หลักโภควิภาค หลักปาปณิกกรรม หลักความซื่อสัตย์ หลักสัปปริสธรรม หลักคิหิสุข ในการบริหารจัดการ ด ินบัญชีและการเงิน ๕) ผลการใช้หลักสัปปริสธรรม หลักโภควิภาค หลักปาปณิกกรรม หลักทัญญธรรมมิกัตถะ หลักฆราวาสธรรมพุทธศาสนาใน การปรับปรุงและพัฒนาธุรกิจชุมชนสู่ความยั่งยืน ดังนี้

๑) ผลการใช้หลักอปริหานิยธรรม หลักฆราวาสธรรม ใน การบริหารจัดการ กลุ่ม และสมาชิก ในคณินโครงสร้าง และข อมูลของกลุ่ม ด ินการนำกลุ่ม ด ินการสื่อสาร ทบทวน ติดตาม และ

๓) ผลการใช้หลักทฤษฎีธรรมมีกัตตะ ตัปปริสธรรม หลักมราชาธรรม หลักปาณิกธรรม ในการบริหารจัดการคาบการผลิตและงานสนับสนุนการผลิต ในคาบการจัดซื้อและจัดหาวัตถุดิบหรือปัจจัยการผลิต คับการผลิตสินค้า ด้านเครื่องมือ อุปกรณ์และสถานที่ผลิต คับบรรจุและจัดส่ง ทำให้จิตใจของผู้ผลิตมั่นคง มุ่งมั่น เข้มแข็ง ความอดทน ดังนั้น วิชาทฤษฎีชุมชน กลุ่มเครือข่ายแม่บ้านเย็บผ้า สตรีธรรมชาติ จึงมีความขยัน อดทนในการปฏิบัติงาน ไม่ทอดทิ้ง มีจิตมุ่งมั่น มีความคิดอ่าน เฉลียวฉลาด มีทักษะฝีมือ มีความเพียรพยายาม ทำให้ผลผลิตออกสู่ตลาดแม้ว่างานนี้จะไม่มีความยุ่งยากซับซ้อนเพียงใดก็ไม่ย่อท้อ ทั้งที่ต้องเผชิญกับสภาพที่ดูแลรับผิดชอบงานในครอบครัว ดูแลลูกหลาน งานแม่บ้าน กลุ่มผู้ผลิตบางท่าน สามารถนำรายได้จากการอาศัยอาชีพนี้ ส่งลูกหลานให้เรียนหนังสือสูงๆ จบระดับปริญญาได้

๕) ผลการใช้หลักสัปปริสธรรม หลักโภกวิภาค หลักปาปณิกธรรม หลักทัญญุธรรม
มิกัตถ หลักภมราวาสธรรม ในการปรับปรุงและพัฒนาธุรกิจชุมชนสู่ความยั่งยืน ซึ่งในด้านการเรียนรู้ของก
ลุมสมาชิก พัฒนาด้านเทคนิคและฝีมือการผลิต การพัฒนาด้านผลิตภัณฑ์หรือบรรจุภัณฑ์และฉลาก การ
พัฒนาปรับปรุง การพัฒนาด้านเพิ่มผลผลิตและลดต้นทุน การพัฒนาด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
และสิ่งแวดล้อมชุมชน การพัฒนาด้านการพึ่งตนเอง ทำให้สมาชิกเกิดความคิดอ่านเพิ่มมุมมอง จำแนก
แยกแยะ ขยัน เชื้อมโยงเครือข่าย มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลต่อเพื่อนมนุษย์ ไม่ขัดแย้ง ไม่ทำลาย ซึ่งเป็นปัจจัย

ทำให้กิจการของวิสาหกิจชุมชนมีความมั่นคง พัฒนาอย่างมีเป้าหมายและทิศทางที่ชัดเจน อันส่งผลให้สมาชิกได้รับการพัฒนาให้มีทักษะ ความสามารถในการดำเนินการกิจกรรมกลุ่มทุกด้าน เช่น ได้รับการสนับสนุนศึกษา ฝึกทักษะฝีมือ อบรมให้เกิดความรู้ความคิดใหม่ๆ

๕.๕ อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยนำผลสรุปมาอภิปรายผลโดยกำหนดประเด็นอภิปราย ๒ หัวข้อได้แก่ อภิปรายผลการใช้หลักพุทธศาสนา วิธีการใช้หลักพุทธศาสนา ผลในการใช้หลักพุทธศาสนาในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรอินทรีย์ชุมชนบะ และอภิปรายผลการใช้หลักพุทธศาสนาในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านย้อมสีธรรมชาติ ดังนี้

๕.๕.๑ อภิปรายผล การใช้หลักพุทธศาสนา วิธีใช้หลักพุทธศาสนา ผลการใช้หลักพุทธศาสนาในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรอินทรีย์ชุมชนบะ

สภาพโดยรวมของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรอินทรีย์ชุมชนบะ เป็นวิถีชุมชนชนบทบนรากฐานวัฒนธรรมแบบพุทธเถรวาท มีลักษณะการรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง หลายกลุ่มเพื่อยืนหยัดอยู่ได้ในกระแสโลกวัตถุนิยม ไม่ถูกระบบทุนนิยมพัดพาจนเกินไป คนในชุมชนมีกลุ่มปัญญาค่อนข้างมากเมื่อเทียบกับในละแวกเดียวกัน จึงทำให้การรวมกลุ่มชุมชนนี้ค่อนข้างเป็นระบบ มีระเบียบแบบแผน และมั่นคง การถอดรหัสพุทธธรรมมาใช้ในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนนี้ค่อนข้างละเอียด และสามารถอธิบายได้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมกับกิจกรรมที่ดำเนินการอยู่

๑) การใช้หลักพุทธศาสนาในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ชุมชนบะ หลักพุทธศาสนาที่นำมาใช้ที่พบบ่อยที่สุดสรุปได้ ๘ ประการ ได้แก่ หลักปัจเจก ๔ หลักสัพ พุริสธรรม หลักโภควิภาค หลักปาปณิกกรรม หลักคิหิสุข หลักทิวฐัมมิกัตถสังวัตตนิกกรรม หลักฃรราวาสธรรม และหลักอปริหานิยธรรม พิจารณาได้เป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนแรกเป็นคุณธรรมที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของตัวบุคคล เมื่อพัฒนาให้เกิดมีขึ้นในจิตของมนุษย์คนใด เขาย่อมมีความพร้อมที่จะดำเนินกิจการต่างๆ ทั้งในแง่ของส่วนตนและส่วนรวม อย่างได้ผล อีกส่วนเป็นเงื่อนไขภายนอกเป็นเรื่องของสังคมหรือสภาพแวดล้อม ซึ่งต้องใช้เกิดสมดุล อนึ่งหลักธรรมต่างๆ จัดเป็นชุดๆ หลักธรรมทั้ง ๘ ชุดนี้เน้นไปในการจัดการชีวิตด้านเศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ร่วมกันของมนุษย์ เน้นโครงสร้างทางจิตภาพ ซึ่งหลักพุทธศาสนาเหล่านี้ถูกนำมาใช้ร่วมกับหลักวิสาหกิจชุมชน ๕ ประการ ได้แก่ ๑) การบริหารจัดการกลุ่มและสมาชิก ๒) การบริหารจัดการด้านการตลาดและลูกค้า ๓) การบริหารจัดการด้านการผลิตและงานสนับสนุนการผลิต ๔) การบริหารจัดการด้านบัญชีและการเงินขายรับ-รายจ่าย ๕) การปรับปรุงและพัฒนาธุรกิจชุมชนสู่ความยั่งยืนเป็นโครงสร้างทางกายภาพ

๒) วิธีใช้หลักพุทธศาสนาในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์

ชุมชนบะ (๑) ในการบริหารกลุ่มและสมาชิกเน้น การให้ความร่วมมือ ความสามัคคี ความซื่อสัตย์ ความไว้วางใจ ใช้หลักจิตวิทยาในการกระตุ้นให้สมาชิกรับหลักการไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน การประยุกต์หลักการบริหารนิยธรรมและหลักทวารวาทธรรมมาใช้ในรูปแบบของการขอความร่วมมือ การประชุม คำนึงความสามารถและการฝึกสอนการทำงาน ประยุกต์ใช้หลักสัปปริสธรรม ธรรมหลักๆ ที่นำมาใช้นี้แฝงอยู่ในขณะการดำเนินงาน ในการพูด ในหัวใจของทีมงาน บางครั้งก็ออกมาในรูปของจิตวิทยา กระตุ้นให้มีการปฏิบัติงานอย่างทุ่มเท เสียสละ จริงจัง มีเป้าหมาย (๒) การจัดการด้านตลาดและลูกค้า เนื่องจากขอบเขตการให้บริการลูกค้าคือสมาชิกของกลุ่มเป็นหลัก สมาชิกคือตลาด ลักษณะการดำเนินงานคือ ซื้อข้าวเปลือก สี ขาย และส่งเข้ากรุงเทพบางส่วนเพราะได้ราคาดีกว่า หลักการดำเนินงานในลักษณะพึ่งตนเอง ค่อยเป็นค่อยไป แบบยั่งยืน อยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง เน้นหลักความซื่อตรง การดำเนินกิจกรรมไม่ได้ตั้งเป้าหมายที่กำไรเป็นเพียงช่วยเหลือกันของคนในชุมชน จึงคิดค่าบริการค่อนข้างต่ำ กิโลละ ๑๐ สตางค์ แต่กระนั้นก็ยังมีการแบ่งปันสมาชิกทุกปี และสมาชิกภาพก็เพิ่มมากขึ้น และระยะเวลานานไปก็สามารถขยายขอบเขตการบริการประชาชนที่ไม่ใช่สมาชิกได้ และกิจกรรมของโรงสีก็เป็นที่ยอมรับ โดยอาศัยหลักที่ว่าค่อยเป็นค่อยไป ไม่ทำแข่งขันเชิงธุรกิจตามวัตถุประสงค์ของวิสาหกิจชุมชน การบริการหากมีคนอื่นที่มากลไ้บริการให้ก่อนเป็นการให้ความเอื้ออริต่อเพื่อนบ้านก่อน ถือเป็นกลไกในการหาลูกค้าอย่างหนึ่งทำให้เกิดความพึงพอใจก็ได้ลูกค้าเพิ่มมากขึ้น ถ้าเป็นวันสำคัญทางศาสนา วันนักขัตฤกษ์ จะบริการให้ฟรี จะอย่างไรก็ตามจากการประเมินความพึงพอใจของสมาชิกที่เข้าสมัครมา การบริหารงานด้านการตลาดการบริการลูกค้าได้คะแนนต่ำสุด ควรได้รับการปรับปรุงมากที่สุด เป็นที่สังเกตว่ามีการประยุกต์หลักธรรมนี้ในการดำเนินงาน ในลักษณะให้พึ่งตนเองบนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง ให้มีความซื่อสัตย์ ไม่มุ่งหวังกำไรเป็นเพียงช่วยเหลือกันของคนในชุมชน ไม่ทำแข่งขันเชิงธุรกิจการบริการด้วยไมตรีจิต เอื้ออริต่อเพื่อนบ้าน (๓) ในการผลิตและงานสนับสนุนการผลิต วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ชุมชนบะมีโรงสีเป็นต้นทุนการผลิต โดยเช่าสถานที่เอกชนในการดำเนินการจัดตั้งโรงสีไม่ห่างไกลจากชุมชนมากนักเป็นทำเลที่เหมาะสมกับสถานประกอบการ ช่วงเริ่มดำเนินการในการผลิตคือสีข้าวใช้หลัก “จิตอาสา” มีค่าตอบแทนบ้างตามสภาพการณ์ การดำเนินงานด้านนี้ใช้หลักมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อสมาชิก ต่อมาเมื่อกิจการอยู่ตัวกระบวนการสีข้าวก็ปรับเป็นการจ้างผู้ชำนาญ ๒-๓ คน ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนการทำงานที่ ช่วงใดที่มีลูกค้ามากก็มีการขยายเวลาออกไปถึงช่วงดึกเพื่อให้ทันเวลา คือเอาใจลูกค้าเป็นอันดับแรก คุณภาพการผลิตดีกว่าโรงสีใหญ่ และสีได้ตามความประสงค์ของลูกค้า ไม่ว่าจะเป็นข้าวกล้อง ข้าวขาว ข้าวแกล่ ฯลฯ ในการดูแลรักษาเครื่องมือ อุปกรณ์และสถานที่ผลิตโดยกำหนดให้มีหัวหน้าช่างมีการแบ่งหน้าที่กันดูแลรักษาและซ่อมบำรุงตามสภาพการใช้งาน เป็นที่สังเกตว่าผู้นำกลุ่มมีการประยุกต์ใช้โดยกระตุ้นให้ผู้ผลิตมีความขยันในการปฏิบัติงาน ไม่ทอดทิ้ง มีจิตอาสา ไม่มุ่งหวังค่าตอบแทน มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้มาใช้บริการ มองงานออก จัดขึ้นตอนก่อนหลังได้ถูกต้อง

(๔) ในการบริหารจัดการด้านบัญชีและการเงินได้ครูโรงเรียนบ้านบะรับผัดชอบดูแล ซึ่งมีการแบ่งตามลักษณะของทุนการดำเนินงาน เช่น ทุนให้กู้ ดอกเบี้ย ฯลฯ มีการรายงานรับ-จ่าย ทุกเดือนในที่ประชุม

(๕) ในการปรับปรุงและพัฒนาธุรกิจชุมชนความยั่งยืน ได้ข้อสรุปว่า สมาชิกได้รับการสนับสนุนศึกษาความรู้ อยู่เสมอ มีการจัดฝึกอบรมกันเองในสมาชิก สลับกับเชิญหน่วยงานทางราชการมาให้ความรู้บ้าง แนวทางในการพัฒนามีแผนจัดหาเครื่องโรงสีใหม่ มีแผนพัฒนาแบบพึ่งพาคนในชุมชนให้คนรุ่นใหม่เข้ามาร่วมผนวกกับภูมิปัญญาเดิมที่มีอยู่ มีแผนทำปุ๋ยอินทรีย์เพิ่ม ซึ่งปัจจุบันกำลังดำเนินการทดลองในเบื้องต้น

วิธีการโดยรวมคือการสอดแทรกหลักพุทธศาสนาเข้าอยู่ในการบวนการของหลักวิสาหกิจชุมชนทั้ง ๕ ประการ คือ การบริหารจัดการกลุ่มและสมาชิกการบริหารจัดการด้านการตลาดและลูกค้าการบริหารจัดการด้านการผลิตและงานสนับสนุนการผลิต การบริหารจัดการด้านบัญชีและการเงิน รายรับ-รายจ่าย และการปรับปรุงและพัฒนาธุรกิจชุมชนสู่ความยั่งยืนเป็นโครงสร้างทางกายภาพ นับว่าชุมชนมีความเฉลียวฉลาดและเก่งในการประยุกต์ใช้หลักพุทธศาสนาทำให้เกิดผลต่อวิสาหกิจชุมชนให้มีความมั่นคงเข้มแข็ง

๓) ผลการใช้หลักพุทธศาสนาส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนบะ (๑)

ฉบับโครงสร ๖๖ และข ๑

อมูลของกลุ่มมีฉบับการนำกลุ่มมีฉบับการสื่อสาร ทบทวน ติดตาม และฉบับความสามารถและการฝึกอบรมการทำงาน ทำให้สมาชิกให้ความร่วมมือ มีความสามัคคี มีความซื่อสัตย์ เกิดความไว้วางใจ มีการปฏิบัติงานอย่างทุ่มเท เสียสละ จริงจัง มีเป้าหมาย ทำให้วิสาหกิจชุมชนบะกลุ่มโรงสีมีสถานะที่มั่นคงเข้มแข็ง เป็นที่เชื่อถือของชุมชน และพัฒนาก้าวหน้าไปเรื่อยๆ ไม่หยุดยั้ง หลักธรรมพุทธส่งผลโดยตรง คือ ทำให้ผู้ทำหน้าที่รับผิดชอบในการบริหารจัดการกลุ่มและสมาชิก มีความพร้อมเพียง ประชุมพูดคุยแลกเปลี่ยน ทัศนคติ ทำความเข้าใจร่วมกัน ขยันหมั่นเพียร เชื่อมประสาน มีการแสวงหาและพัฒนาความรู้รอบด้าน คุณธรรมเหล่านี้เป็นปัจจัยให้กิจการของวิสาหกิจชุมชนมีความสามัคคี เป็นปึกแผ่นแน่นหนา เชื่อมโยงกันทั่วถึง มีความรู้ความสามารถรอบด้าน ส่งผลให้เกิดความมั่นคง มั่นใจต่อสมาชิก นำพากลุ่มเดินไปอย่างมีทิศทางและเป้าหมาย (๒) ในการบริหารจัดการด้านการตลาดและลูกค้า มีฉบับการรับคำสั่งซื้อ ทำให้ลูกค้าคือสมาชิกของกลุ่ม ให้ความไว้วางใจ เชื่อถือ ได้รับผลประโยชน์เป็นที่พอใจ และสร้างความเชื่อถือในวงกว้าง ผู้ให้บริการทุ่มเทเสียสละ จริงจัง ไม่เบียดเบียนงาน บริการด้วยจิตใจที่เอื้ออารีต่อลูกค้า จัดการได้เหมาะสม เช่น การบริการหากมีคนอื่นที่มาไกลก็บริการให้ก่อนเป็นการให้ความเอื้อเฟื้อต่อเพื่อนบ้านเป็นกลในการหาลูกค้าอย่างหนึ่งทำให้เกิดความพึงพอใจที่ได้ลูกค้าเพิ่มมากขึ้น วันสำคัญทางศาสนา วันนักขัตฤกษ์ ให้บริการฟรี เป็นการทำอาบุญ จะอย่างไรก็ตามจากการประเมินความพึงพอใจของสมาชิกที่เข้ามาสมัคร การบริหารงานด้านการตลาดการบริการลูกค้าได้คะแนนต่ำสุด ควรได้รับการปรับปรุงมากที่สุด เป็นที่สังเกตว่ามีการประยุกต์หลักธรรมนี้ในการดำเนินงาน ในลักษณะให้พึ่งตนเองบนพื้นฐานของ

เศรษฐกิจพอเพียง ให้มีความซื่อสัตย์ ไม่มุ่งหวังกำไรเป็นเพียงช่วยเหลือกันของคนในชุมชน ไม่ทำแข่งขัน
เชิงธุรกิจ การบริการด้วยไมตรีจิต ทั้งหลายทั้งมวลเหล่านี้นำมาซึ่งความเชื่อถือ วางใจได้ หลักธรรมพุทธ
ส่งผลโดยตรง คือ ทำให้ผู้ทำหน้าที่รับผิดชอบในการบริหารจัดการตลาดและลูกค้า มีความขยันหมั่นเพียร
เชื่อมประสาน มีเมตตาธรรมต่อลูกค้า มีมุมมองที่กว้างไกล รู้จักจำแนกแยกแยะ คุณธรรมเหล่านี้เป็น
ปัจจัยให้กิจการของวิสาหกิจชุมชนมีความมั่นคงเข้มแข็ง ส่งผลให้เกิดความเชื่อมั่น โดยทั่วไปของชุมชน
และสังคม สมาชิกภาพพึงได้ สร้างความมั่นคงแก่วิสาหกิจชุมชนบะ(๓) ในการบริหารจัดการด้านการผลิต
และงานสนับสนุนการผลิต ในด้านการจัดซื้อและจัดหาวัตถุดิบหรือป ัจจัยการผลิต ค ับการผลิตสินค้า
ด้านเครื่องมือ อุปกรณ์ และสถานที่ผลิต ค ับบรรจุและจัดส ่ง ทำให้วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรอินทรีย์
ชุมชนบะมีโรงสีเป็นต้นทุนการผลิต คุณภาพการผลิตดีกว่าโรงสีใหญ่ สีได้ตามความประสงค์ของลูกค้า
การดูแลรักษาเครื่องมือ อุปกรณ์และสถานที่ผลิตโดยมีหัวหน้าช่างดูแลรักษาและซ่อมบำรุงตามสภาพการ
ใช้งาน ผู้ผลิตมีความขยันในการปฏิบัติงาน ไม่ทอดทิ้ง มีจิตอาสา ไม่มุ่งหวังค่าตอบแทน มีมนุษยสัมพันธ์
ที่ดีต่อผู้มาใช้บริการ มองงานออก จัดขั้นตอนก่อนหลังได้ถูกต้อง ด้วยการปฏิบัติหน้าที่อย่างจริงจังเช่นนี้
ทำให้กิจการโรงสีมีความมั่นคงเข้มแข็ง เป็นที่เชื่อถือและได้รับความนิยมนิยมของชุมชนเป็นอย่างมาก
หลักธรรมพุทธส่งผลโดยตรง คือ ทำให้ผู้ทำหน้าที่รับผิดชอบในกระบวนการผลิต มีความขยันหมั่นเพียร
ทุ่มเท ฉลาดรอบรู้ เสียสละ มีมุมมองที่กว้างขวาง คุณธรรมเหล่านี้เป็นเงื่อนไขสร้างให้กิจการของ
วิสาหกิจชุมชนมีความมั่นคงเข้มแข็ง ส่งผลให้เกิดความเชื่อมั่น สมาชิกภาพพึงได้ ขยายผลได้กว้างไกล
วิสาหกิจชุมชนนี้จึงมีความเข้มแข็งและมั่นคง (๔) ในการบริหารจัดการ ค ับบัญชีและการเงิน ในค ับราย
รับ-รายจ่าย ค ับต้นทุนและกำไร ค ับการเงินของกลุ่ ม ค ับทรัพย์สินและหนี้สิน ทำให้ ผู้รับหน้าที่ใน
ด้านการบัญชีและการเงินมีความซื่อสัตย์สุจริต มีสำจะ เที่ยงธรรม สมาชิกเกิดความไว้วางใจ ทำให้เกิดการ
ดำเนินการเรื่องต้นทุน การกู้ยืม การแบ่งปัน หลักธรรมพุทธส่งผลโดยตรง คือ รู้จักจำแนกแยกแยะ มีโลก
ทัศน์ที่กว้างไกล ตรงไปตรงมา มั่นใจตัวเอง ฉลาดรอบรู้ มีความสุข คุณธรรมเหล่านี้เป็นเงื่อนไขสร้างให้
ชุมชนมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ไม่ทะเลาะ ขัดแย้ง เพราะเรื่องการเงินเป็นเหตุ มีความสมัครสมาน
สามัคคี ส่งผลให้เกิดความเชื่อมั่น พึงได้ ผลงานไปในด้านบวกเสมอ วิสาหกิจชุมชนนี้จึงมีความ
เจริญก้าวหน้า (๕) ในการปรับปรุงและพัฒนาธุรกิจชุมชนสู่ ความยั่งยืน ซึ่งในค ับการเรียนรู้ ของกลุ่ ม
สมาชิก พัฒนาค ับเทคนิคและฝ ือือการผลิต การพัฒนาค ับผลิตภัณฑ์ หรือบรรจุภัณฑ์ และฉลาก การ
พัฒนาปรับปรุง การพัฒนาค ับเพิ่มผลผลิตและลดค ับทุน การพัฒนาค ับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
และสิ่งแวดล้อม วมชุมชน การ พัฒนา ค ับการพึ่งตนเอง ทำให้สมาชิกได้รับการพัฒนาให้มีทักษะ
ความสามารถในการดำเนินการกิจกรรมกลุ่มทุกด้าน เช่น ได้รับการสนับสนุนศึกษาดูงานอยู่เสมอ
ฝึกอบรม มีแผนจัดหาเครื่องโรงสีใหม่ มีแผนพัฒนาแบบพึ่งพาคนในชุมชนให้คนรุ่นใหม่เข้ามาร่วมผนวก
กับภูมิปัญญาเดิมที่มีอยู่ มีแผนทำปุ๋ยอินทรีย์เพิ่ม เป็นต้น

เห็นว่ากิจกรรมของวิสาหกิจชุมชนบะเตบโดอย่างมีเป้าหมายทิศทาง อันเนื่องมาจากหลักพุทธศาสนา ทำให้สมาชิกเกิดความคิดอ่านเพิ่มมุมมอง รู้จักจำแนกแยกแยะ เชื่อมโยงเครือข่าย มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลต่อเพื่อนมนุษย์ ไม่ขัดแย้ง ไม่ทำลาย ทำให้กิจกรรมของชุมชนมีความมั่นคง ก้าวหน้า

๕.๕.๒ อภิปรายผล การใช้หลักพุทธศาสนา วิธีใช้หลักพุทธศาสนา ผลการใช้หลักพุทธศาสนาในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเครือข่ายแม่บ้านทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ

สภาพโดยรวมของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ เป็นวิถีชุมชนชนบท เช่นเดียวกับชุมชนบะเตบโด ซึ่งจะทำให้ความสำคัญกับวัดวาอารามมากเป็นพิเศษ ดูจากวันพระจะมีคนเข้าทำบุญที่วัดเป็นจำนวนมาก ประมาณ ๔๐๐ – ๕๐๐ คนในแต่ละสัปดาห์ วัฒนธรรมแบบพุทธเถรวาทจึงดูเด่นมากในชุมชนนี้ ลักษณะการรวมกลุ่มจะไม่เข้มแข็งเท่าชุมชนบะเตบโด อย่างกลุ่มแม่บ้านทอผ้าย้อมสีธรรมชาติที่ศึกษานี้ เกือบจะทั้งหมดเป็นชาวบ้านธรรมดา จะมีผู้กลุ่มปัญญาชนที่เข้าร่วมคิดดำเนินการก็แต่เฉพาะที่ปรึกษาคือมูลนิธิการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคมเท่านั้น ชุมชนนี้อยู่บนเส้นทางผ่านระหว่างอำเภอท่าตูมกับอำเภอรัตนบุรี ดังนั้นชุมชนจึงรับเอากระแสเศรษฐกิจแบบทุนนิยมมาก ทั้งที่ลักษณะความเป็นอยู่ด้านอื่นๆ ก็เป็นวิถีชีวิตแบบชาวบ้านทั่วไปในสังคมไทย การถอดรหัสพุทธธรรมมาใช้ในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนนี้อาจจะดูไม่เนียนเหมือนชุมชนบะเตบโด และไม่สามารถอธิบายได้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมกับกิจกรรมที่ดำเนินการอยู่ แต่โดยข้อประพจน์ปฏิบัติก็ถือว่าชุมชนเหล่านี้ได้นำหลักพุทธศาสนามาใช้ในการดำเนินวิสาหกิจชุมชน โดยฝังลึกอยู่ในหัวใจของคน อย่างเช่น ความขยัน ความอดทน ประหยัด อุดม อีความร่วมมือประจักษ์กัน มีความซื่อตรง เล่านี้เป็นต้น

๑) การใช้หลักพุทธศาสนาในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนของกลุ่มแม่บ้านทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ (๑) การบริหารจัดการกลุ่ม และสมาชิก ส่วนใหญ่หลักพุทธศาสนาที่ใช้ในการบริหารจัดการกลุ่มและสมาชิก ได้แก่ หลักสัพปริสธรรม หลักพรหมวิหารธรรมและหลักอปริหานิยธรรม เพื่อบริหารจัดการกลุ่มในด้าน โครงสร้าง ภูมิและ ภูมิของภูมิ การนำกลุ่ม การสื่อสาร ทบทวน ติดตาม และด้านความสามารถการฝึกสอนการทำงาน (๒) การบริหารจัดการ ๒) การตลาดและลูกค้า ส่วนใหญ่หลักพุทธศาสนาที่ใช้ในการบริหารจัดการด้านการตลาดและลูกค้า ได้แก่ หลักปาปณิกกรรม หลักพรหมวิหารธรรม หลักฆราวาสธรรม และหลักทักขณธรรมกัตถะ เพื่อใช้ส่งเสริมการบริหารจัดการด้านการตลาดและลูกค้า ด้านการรับคำสั่งซื้อ (๓) หลักพุทธศาสนาที่ใช้ในการบริหารจัดการ ๒) การผลิตและงานสนับสนุนการผลิต ส่วนใหญ่ใช้หลักหลักสัพปริสธรรม หลักพรหมวิหารธรรมและหลักทักขณธรรมกัตถะ เพื่อใช้ส่งเสริมการบริหารจัดการด้านการผลิตและงานสนับสนุนการผลิต ซึ่งได้แก่ การจัดซื้อและจัดหาวัตถุดิบหรือปัจจัยการผลิต การผลิตสินค้า เครื่องมือ อุปกรณ์และสถานที่ผลิต การบรรจุและจัดส่ง (๔) หลักพุทธศาสนาที่ใช้ในการบริหารจัดการ ๒) บัญชีและการเงิน ส่วนใหญ่ใช้หลักฆราวาสธรรม หลักสัพปริสธรรม หลัก

ปาปนิกรรม หลักโภควิภาค หลักกฏฐธรรมมิกัตถะ และหลักคิหิสุข เพื่อส่งเสริมการ บริหารจัดการค ☐
 บัญชีและการเงิน ได้แก่ รายรับ-รายจ่าย ต้นทุนและกำไร การเงินของกลุ่ม ทรัพย์สินและหนี้สิน (๕) หลัก
 พุทธศาสนาที่ใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาธุรกิจชุมชนสู่ความยั่งยืน ส่วนใหญ่ใช้หลักสัปปริสธรรม หลัก
 ฆราวาสธรรม หลักปาปนิกรรม หลักกฏฐธรรมมิกัตถะ เพื่อใช้ในการ ปรับปรุงและพัฒนาธุรกิจชุมชน ☐
 ความยั่งยืน ได้แก่ พัฒนาการเรียนรู้ของ กลุ่ม/สมาชิก พัฒนาเทคนิคและฝีมือการผลิต พัฒนา ☐
 ภัณฑ์หรือบรรจุภัณฑ์และฉลาก พัฒนาปรับปรุงธุรกิจ พัฒนาค ☐เพิ่มผลผลิตและลดต ☐ทุน พัฒนาค ☐
 การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชน พัฒนาค ☐การพึ่งตนเอง

๒

) วิธีใช้หลักพุทธศาสนาในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านทอผ้าย้อมสี
 ธรรมชาติ(๑) บริหารจัดการกลุ่มและสมาชิก ประธาน มีบทบาทหน้าที่ ประสานงานกับแหล่งทุนทั้ง
 ภายในและภายนอก ดูแลเรื่องบริหารจัดการภายในกลุ่ม จัดการประชุมตามวาระต่างๆ และกระตุ้นให้
 คณะกรรมการตระหนักในบทบาทของตนเอง ฝ่ายประสานงาน มีบทบาทหน้าที่ เป็นตัวแทนกลุ่มในการ
 ติดต่อ ร่วมประชุมกับองค์กรภายนอก นำข้อมูลข่าวสารต่างๆ เผยแพร่สู่สมาชิกอย่างทั่วถึงกัน ติดตาม நட
 คณะกรรมการ สมาชิกเข้าร่วมประชุมตามวาระต่างๆ การนำหลักพุทธศาสนาใช้ในการบริหารกลุ่ม
 และสมาชิคนั้น การให้ความร่วมมือ ความสามัคคี ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ การให้อภัย ความ
 รับผิดชอบ และใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน ประยุกต์หลักอปริหานิยธรรมและ
 หลักฆราวาสธรรมมาใช้ในการรูปแบบของการขอความร่วมมือ การประชุม ค ☐ความสามารถและการฝ ☐
 กสอนการทำงานประยุกต์ใช้หลักสัปปริสธรรม ธรรมหลักๆ ที่นำมาใช้นี้แฝงอยู่ในขณะการดำเนินงาน ใน
 ทำงานร่วมกัน (๒) วิธีใช้หลักพุทธศาสนาในการ บริหารจัดการค ☐การตลาดและลูกค้า ☐ได้ข้อสรุปว่า
 ฝ่ายการตลาดและลูกค้า มีบทบาทหน้าที่รับผิดชอบเรื่องร้านค้าฝากขาย ประสานงานเรื่องตลาดขายปลีก
 ออกร้าน ติดตามลูกค้า ผู้สนใจ เสนอขายสินค้า และติดตามเช็คสินค้าค้างสต็อกตามร้านค้าฝากขายการนำ
 หลักพุทธศาสนาใช้ในการจัดการด้านตลาดและลูกค้า เนื่องจากขอบเขตการให้บริการลูกค้าคือการผลิต
 เพื่อขายสินค้าเป็นหลัก สมาชิกแต่ละคนเป็นผู้ผลิตสินค้า การตลาดเป็นภาระหน้าที่ของฝ่ายการตลาด
 ดำเนินการ ลักษณะการดำเนินงานคือคณะกรรมการฝ่ายการตลาด ติดต่อประสานสถานที่และนำสินค้าไป
 จำหน่ายในที่ต่างๆ ทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัด แม้ที่กรุงเทพมหานคร การดำเนินงานจึงเน้นหลักความ
 ซื่อตรง การดำเนินกิจกรรมไม่ได้ตั้งเป้าหมายที่กำไรเป็นเพียงช่วยเหลือกันของคนในชุมชน โดยต้นทุนอยู่
 ที่กองทุนในการพิจารณาค่าใช้จ่าย เมื่อหักต้นทุนแล้ว ก็คิดเป็นค่าตอบแทนแบ่งปันสมาชิกที่ร่วม
 ดำเนินการ และคืนทุนคืนกำไรแก่สมาชิกที่นำสินค้าไปขาย เนื่องจากระบบตลาดไม่แน่นอน กลุ่มผู้ผลิตก็
 มีอยู่อย่างจำกัดทั้งปริมาณและคุณภาพไม่สามารถตอบสนองความต้องการของลูกค้าได้อย่างทันทั่วทั้งที่
 บางทีสินค้าก็มีมากบางทีก็มีน้อย ดังนั้นการตลาดและลูกค้าจึงดำเนินไปตามสภาพการณ์ กำหนดทิศทาง
 ยาก สมาชิกภาพก็เพิ่มขึ้นบ้างแต่ไม่มาก การบริการในตลาด ตรงไปตรงมา ไม่เอาเปรียบ เน้นความสุภาพ

อ่อนโยน เอื้ออารีต่อลูกค้า (๓) วิธีใช้หลักพุทธศาสนาในการบริหารจัดการ ในการผลิตและงานสนับสนุนการผลิต ได้ข้อสรุปว่า วิสาหกิจชุมชน กลุ่มเครือข่ายแม่บ้านย้อมผ้าสีธรรมชาติ มีรูปแบบการผลิตที่ต้องใช้แรงกายแรงความคิด สติปัญญา ความฉลาด ไหวพริบ ความละเอียดประณีตทักษะฝีมือ และความเพียรพยายามอย่างสูง รวมถึงพึงพาธรรมชาติและความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ในบางกรณีเป็นต้นทุนการผลิต โดยใช้บ้านเรือนของตนเองเป็นสถานที่ประกอบการของสมาชิก การดำเนินการในการผลิตคือรับผ้ามาจากคณะกรรมการ เข้าสู่กระบวนการย้อมสีธรรมชาติ (สีธรรมชาติได้จากวัตถุดิบจากใบ เปลือกหรือแก่นไม้ ต้องมีความรู้ เข้าใจในเรื่องของสีที่มาจากต้นไม้ม) จากนั้นเข้าสู่การทำลายสีผ้าให้มีสีสันตามที่ต้องการ ออกแบบ แล้วเข้าสู่กระบวนการผลิตคือการทอผ้าด้วยมือ ที่เรียกตามภาษาอีสานเหนือว่า “ตำ” (เช่น ตำผ้าตำหูก) กรรมวิธีที่กล่าวมาเป็นเรื่องที่ต้องใช้ทั้งเวลา ความรู้ ความสามารถ ความเพียรพยายามและความอดทนสูงมาก ซึ่งต้องดำเนินในสภาพที่ดูแลรับผิดชอบงานในครอบครัว ดูแลลูกหลาน งานแม่บ้าน ดังนั้นผู้ผลิตจึงมีความขยันในการปฏิบัติงาน ไม่ทอดทิ้ง มีจิตมุ่งมั่น และมีใจรักในงาน แม้ว่าบางทีรายได้ค่าตอบแทนอาจจะไม่คุ้มทุนที่ลงไป แต่กระนั้นสมาชิกบางคนก็ประสบผลสำเร็จในการพึ่งพากิจกรรมนี้ แม้ไม่ใช่อาชีพหลักแต่ก็เป็นงานเสริมที่เป็นหลักได้ ส่งลูกหลานให้เรียนหนังสือสูงๆ จบระดับปริญญา

(๔) วิธีใช้หลักพุทธศาสนาในการบริหารจัดการบัญชีและการเงิน ได้ข้อสรุปว่า ในการบริหารจัดการด้านบัญชีและการเงินมีคณะกรรมการฝ่ายற்றுญูกรับผิดชอบดูแล ซึ่งมีการแบ่งตามลักษณะของทุนการดำเนินงาน เช่น รายรับของสมาชิก กองทุนหมุนเวียน ฯลฯ มีการรายงานรับ-จ่าย ต่อที่ประชุมเสมอ (๕) วิธีใช้หลักพุทธศาสนาในการปรับปรุงและพัฒนาธุรกิจชุมชนสู่ความยั่งยืน ได้ข้อสรุปว่า สมาชิกได้รับการสนับสนุนศึกษาดูงานอยู่เสมอ มีการจัดฝึกอบรมกันเองในสมาชิก สลับกับเชิญหน่วยงานทางราชการมาให้ความรู้บ้าง แนวทางในการพัฒนามีแผนจัดหาเครื่องโรงสีใหม่ มีแผนพัฒนาแบบพึ่งพาคนในชุมชนให้คนรุ่นใหม่เข้ามาร่วมผนวกกับภูมิปัญญาเดิมที่มีอยู่ มีแผนทำปุ๋ยอินทรีย์เพิ่ม ซึ่งปัจจุบันกำลังดำเนินการทดลองในเบื้องต้น

๓) ผลการใช้หลักพุทธศาสนาในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน(๑) ในด้านโครงสร้าง และข้อมูลของกลุ่มด้านการนำกลุ่มด้านการสื่อสาร ทบทวน ติดตาม และวัดความสามารถและการฝึกสอนการทำงาน ทำให้กิจกรรมของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเครือข่ายแม่บ้านย้อมสีธรรมชาติ มีความเชื่อมโยง ประสานสัมพันธ์กัน สมาชิกให้ความร่วมมือ มีความสามัคคี มีความซื่อสัตย์ เกิดความไว้วางใจ มีการปฏิบัติงานอย่างทุ่มเท เสียสละ จริงจัง และมีเป้าหมายจึงยังทำให้กิจการของวิสาหกิจชุมชนนี้ดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงจวบจนปัจจุบัน (๒) ในการบริหารจัดการในตลาดและลูกค้า ในด้านตลาดและลูกค้า และการรับคำสั่งซื้อ ทำให้ผู้รับภาระงานด้านการตลาดและลูกค้ามีความเป็นงาน มีทักษะ ไหวพริบฉลาดรอบรู้และกว้างขวางสามารถในการ ประสานงานเรื่องตลาดขายปลีก ออกร้าน ติดตามลูกค้า ผู้สนใจเสนอขายสินค้า และติดตามเช็คลิ้นค้าค้างสต็อกตามร้านฝากขาย (๓) ในการบริหารจัดการในการผลิต

และงานสนับสนุนการผลิต ในด้านการจัดซื้อและจัดหาวัตถุดิบหรือป จจัยการผลิต ดับการผลิตสินค้า ด้านเครื่องมือ อุปกรณ์และสถานที่ผลิต ดับบรรจุและจัดส ำทำให้ จิตใจของผู้ผลิตมั่นคง มั่งคั่ง เข้มแข็ง ความอดทน ดังนั้น วิสาหกิจชุมชน กลุ่มเครือข่ายแม่บ้านย้อมผ้าสีธรรมชาติ จึงมีความขยัน อดทนในการ ปฏิบัติงาน ไม่ท้อถอย มีจิตมุ่งมั่น มีความคิดอ่าน เฉลียวฉลาด มีทักษะฝีมือ มีความเพียรพยายาม ทำให้ผลิต ออกสู่ตลาดแม้ว่างานนี้ จะมีความยุ่งยากซับซ้อนเพียงใดก็ไม่ย่อท้อ ทั้งที่ต้องเผชิญกับสภาพที่ดูแล รับผิดชอบงานในครอบครัว ดูแลลูกหลาน งานแม่บ้าน กลุ่มผู้ผลิตบางท่าน สามารถนำรายได้จากการ อาศัยอาชีพนี้ ส่งลูกหลานให้เรียนหนังสือสูงๆ จบระดับปริญญาได้ (๔) ในการบริหารจัดการ งบประมาณ และการเงิน ดับรายรับ-รายจ าย ดับต้นทุนและกำไร ดับการเงินของกลุ่ม ดับทรัพย์สินและหนี้สิน ผู้รับหน้าที่ในด้านการบัญชีและการเงิน รู้จักแยกแยะ ฉลาดมองเห็นช่องทาง สร้างความไว้วางใจของ สมาชิก ทำให้กิจกรรมโดยรวมของวิสาหกิจชุมชนนี้มีความเจริญก้าวหน้า และมีเป้าหมายทิศทางการมีความ เชื่อสัจจะสุจริต มีสัจจะ สมาชิกเกิดความไว้วางใจ ทำให้เกิดการดำเนินการเรื่องต้นทุน การกู้ยืม การแบ่งปัน (๕) ในการปรับปรุงและพัฒนาธุรกิจชุมชนสู่ความยั่งยืน ซึ่งในด้านการเรียนรู้ของกลุ่ม/สมาชิก พัฒนาด ำเนินเทคนิคและฝีมือการผลิต การพัฒนาดับผลิตภัณฑ์ หรือบรรจุภัณฑ์ และฉลาก การพัฒนาปรับปรุง การ พัฒนาดับเพิ่มผลผลิตและลดต้นทุน การพัฒนาดับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชน การพัฒนาดับการพึ่งตนเอง ทำให้สมาชิกเกิดความคิดอ่านเพิ่มมุมมอง จำแนกแยกแยะ ขยัน เข้มแข็ง เครือข่าย มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลต่อเพื่อนมนุษย์ ไม่ขัดแย้ง ไม่ทำลาย ซึ่งเป็นปัจจัยทำให้กิจการของ วิสาหกิจชุมชนมีความมั่นคง พัฒนาอย่างมีเป้าหมายและทิศทางที่ชัดเจน อันส่งผลให้สมาชิกได้รับการ พัฒนาให้มีทักษะ ความสามารถในการในการดำเนินการกิจกรรมกลุ่มทุกด้าน เช่น ได้รับการสนับสนุน ศึกษา ฝึกทักษะฝีมือ อบรมให้เกิดความรู้ความคิดใหม่ๆ

วิถีชีวิตชาวพุทธไทยในปัจจุบันกำลังดำรงอยู่ภายใต้กระแสโลกทุนนิยม อันเป็นเงื่อนไขปัจจัยหลักในการกำหนดให้สิ่งต่างๆ ให้เป็นไป วิถีชีวิตที่เรียบง่ายแบบดั้งเดิมของสังคมไทยก็เริ่มเลือนหายไป จากชุมชน ในสังคมชนบทแบบ “หาอยู่หากิน... เอ็ดอยู่เอ็ดกิน” กลายเป็นสังคมแบบ “หาซื้อ หาขาย...เอ็ดซื้อ เอ็ดขาย” กิจกรรมในชีวิตเกือบจะทุกอย่างเปลี่ยนแปลงไปสู่การแลกเปลี่ยนด้วยระบบเงินตรา การ แสวงหารูปแบบของวิสาหกิจชุมชนเพื่อมาเป็นภูมิคุ้มกันชีวิตที่กำลังเปลี่ยนไปสู่ทุนนิยมเต็มตัว เพื่อผ่อน แรงไม่ให้เกิดการกระทบรุนแรงจากระบบทุนนิยม รูปแบบการดำเนินการวิสาหกิจชุมชนคือการประกอบ กิจการของชุมชน โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีวิถีชีวิตร่วมกัน สร้างโอกาส เพิ่มรายได้ เป็นวิธีการทาง เศรษฐกิจเล็กๆ ที่มีความเหมาะสมกับชุมชน โดยไม่ต้องพึ่งพากระแสเศรษฐกิจหลักไปเสียทั้งหมด

เมื่อทำการศึกษาวิจัยนอกจากจะได้คำตอบว่าหลักพุทธศาสนาแฝงอยู่ในทุกกิจกรรมของ ชีวิตตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยแล้ว ยังพบว่าปัญหาการเอาตัวรอดของชุมชน โดยหวังพึ่งพาวิสาหกิจ ชุมชนก็มีจุดอ่อนในตัวของมันเอง เพราะระบบทุนนิยมเป็นระบบแข่งขันแบบทำลาย ธุรกิจใหญ่ กิจการ

ใหญ่ๆ มักทำลายธุรกิจที่เล็กกว่า เช่น วิสาหกิจกลุ่มเกษตรอินทรีย์ ชุมชนบ้านบะ ดำเนินการ โรงสี แต่ที่ผู้โรงสีเอกชนขนาดใหญ่ไม่ได้ ส่วนชุมชนหนองบัวโคกทำทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ ก็สู้กับโรงทอที่มาตั้งอยู่ในท่าตูมไม่ได้ โรงงานเหล่านี้ดูเอาคนมีฝีมือเข้าในธุรกิจของตนหมด คนที่ดำเนินการอยู่ในธุรกิจชุมชนจึงทำได้เพียงเล็กน้อย ไม่มีความก้าวหน้าในด้านการพัฒนาฝีมือเหมือนธุรกิจใหญ่ๆ ที่มีศักยภาพในการพัฒนาคน พัฒนาผลผลิตเพื่อผู้สินค้าของคนอื่น ดังนั้นวิสาหกิจชุมชนจึงมีใช้ที่พึ่งของชุมชนที่แข็งแกร่งมากนัก ภูมิปัญญาหลายอย่างของชุมชนจะถูกทำลายไปเรื่อยๆ ปรากฏการณ์ทั้งหมดเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นการมุ่งเน้นแก้ไขโครงสร้างกายภาพภายนอก หากชาวพุทธจะมีความมั่นคงมั่นใจได้อย่างแท้จริง จำเป็นต้องกะเทาะให้ลึกถึงแก่นพุทธธรรม เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันภายในให้ได้ การที่จะดำรงอยู่ในสถานการณ์ใดๆ อย่างมั่นใจขึ้นอยู่กับว่าเรามีที่พึ่งทางใจมากน้อยเพียงใดเป็นสำคัญ

๕.๖ ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาวิจัย มีข้อเสนอแนะ ๒ ประการ คือ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติ และข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

๕.๖.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติ

จากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการใช้หลักพุทธศาสนาในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะอยู่บางประการ ทั้งเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ ข้อเสนอแนะสำหรับ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและข้อเสนอแนะโดยตรงต่อส่วนงานที่เกี่ยวข้อง ที่จะนำเอาผลการวิจัยนี้ไปเป็นข้อมูลในการตัดสินใจดำเนินการ ดังนี้

๑) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเกี่ยวกับหน่วยงานของรัฐ ได้แก่ สำนักส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย พัฒนาชุมชน จังหวัดสุรินทร์ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสุรินทร์ กระทรวงวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ ตลอดจนคณะสงฆ์จังหวัดสุรินทร์ สามารถนำองค์ความรู้จากงานวิจัยนี้ไปเป็นกรอบกำหนดแนวนโยบาย ในการประยุกต์หลักพุทธศาสนา หน่วยงานคณะสงฆ์เข้าร่วมดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิสาหกิจชุมชน พัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งบนรากฐานของภูมิปัญญาพุทธ

๒) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเกี่ยวมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งถือว่าเป็นสถาบันสร้างองค์ความรู้และผลิตบุคลากรทางด้านพระพุทธศาสนาโดยตรง นอกจากจะผลิตบัณฑิตแล้ว ควรเน้นการสร้างองค์ความรู้ในการประยุกต์หลักพุทธศาสนาพัฒนาชุมชนให้เป็นรูปธรรม และให้ความเข้มแข็ง

๓) ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ จากงานวิจัยนี้พบว่าปัญหาหลักที่สุดในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ชุมชนขาดองค์ความรู้พุทธศาสนาและองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับหลักวิสาหกิจชุมชนที่จะ

มาใช้ในการดำเนินกิจกรรม จึงทำให้ขาดทิศทาง และความมั่นคงเข้มแข็ง ดังนั้น พัฒนานิสิตมหาวิทยาลัย ด้านพระพุทธศาสนาให้เกิดความรู้ และปลูกจิตสำนึกที่จะลงไปช่วยงานในชุมชนชนบท เพื่อพัฒนาชุมชน ในท้องถิ่น เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชาวพุทธที่อยู่ตามชายขอบ อย่างเช่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหามกุฏ มินิสิตอยู่ทั่วไปประเทศตามส่วนงานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น วิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ หน่วยวิทยบริการ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นกลไกให้นิสิตลงสู่ภาคสนามปฏิบัติงานร่วมพัฒนา ชุมชนในรูปแบบต่างๆ แทนการเทศนาบนธรรมมาศ

๕.๖.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

- ๑) ควรมีการศึกษาเชิงสำรวจหรือจัดกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่คณะสงฆ์มีส่วนเกี่ยวข้อง ในทุกพื้นที่ของจังหวัดสุรินทร์
- ๒) ควรมีการศึกษาบทบาทของคณะสงฆ์ที่เข้าไปร่วมดำเนินในกิจกรรมของชุมชนใน รูปแบบของวิสาหกิจชุมชน
- ๓) ควรศึกษาเชิงเปรียบเทียบรูปแบบการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนที่มีพระสงฆ์ เข้าไปร่วมดำเนินการ
- ๔) ควรศึกษารูปแบบการดำเนินการของวิสาหกิจชุมชนในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ หรือจังหวัด
- ๕) ควรศึกษาอิทธิพลของวัดประจำหมู่บ้านที่มีต่อชุมชน สังคม ในด้านต่างๆ เช่น ด้านการศึกษา การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม เป็นต้น
- ๖) ควรศึกษาทัศนคติของชุมชนที่มีต่อวัด